

Любовні елегії

Овідій

*Публій Овідій Назон
Любовні елегії
Переклад А. Содомори*

КНИГА ПЕРША

1

Зброю і грізні бої героїчним оспівувать віршем

Бравсь я, аби його стрій змістові був до лиця.

З першим — другий рівнявся рядок, та тут, засміявшись,

Кажуть, украв Купідон другого вірша стопу.

"Хто ж тобі, хлопче лихий, втручатись у пісню дав право?

За Пієридами вслід — не за тобою йдемо!

Що, якби меч у Мінерви русявої взявши, Венера

Свій палахкий смолоскип тій же русявці дала?

Хто серед дебрів гірських визнаватиме владу Церери,

А на врожайних полях — діви, що з сагайдаком?

Буйноволосому Фебові хто б у долоню вклав списа?

Хто б аонійську до рук Марсові ліру давав?

Мало ще влади тобі? Володіння тісні твої, хлопче?

Братись за діло чуже — не марнославство хіба?

Може, посів ти весь світ — Гелікон і Темпейську долину?

Може, й над лірою вже влади не матиме Феб?

Щойно з першим рядком почалась моя пісня щасливо —

З другим ослабнув мій дух через того пустуна.

А на легкому ладу — про що тут співати?.. Ні хлопця

Поряд немає, ані — кралі з волоссям витким".

Так нарікав я, а він, відкривши вмить сагайдак свій,

З нього мені на біду гострені стріли добув.

Лук на коліні зігнув, напнув тятиву, що мав сили:

"Зараз, поете, — сказав, — тему тобі підкажу!"

Лишенько! Стріли того хлопчака влучали несхибно:

Весь я — мов у вогні; в грудях Амур оселивсь.

Що ж, хай вірш п'ятистопний чергується із шестистопним!

Війни, залізний ваш лад — вам "Прощавайте!" кажу.

Миртом вологим, Музо, торкнися скронь золотавих —

Лиш одинадцять стіп буде в двовіршах моїх!

2

Що то за диво, що й постіль мені видається твердою,

Й ковдра сповзає чомусь — вічно вона на землі?

Й сон мене не бере, як довго б ніч не тривала —

Так, бува, накручусь, аж усі кості болять.

Дива б тут не було, якби пристрасть мені допікала...

Чи, може, хитра любов нишком діймає мене?

Так воно й є: встромились у серце нагострені стріли,

Там свою владу вершить непогамовний Амур.

Здатись чи бій повести, роздмухавши племін раптовий?..

Здамся! Легкий той вантаж, що не намулює пліч!

Бачив я: аж палахтить смолоскип, коли ним махати,

В спокої лишиш його — никне повільний вогонь.

Більше шмагають биків молодих, що з ярмом не зжилися,

Ніж уже звиклих, що їм плуга приємно тягти.

Гостре вудило на те, аби слухався кінь норовистий;

Раді йде сам під ярмо — зайва гнзdechка тоді.

Більше й Амур своїм полум'ям мучити звик непокірних,

Ніж неремствивих, котрі владу його визнають.

Сам ось скажу: я — здобич твоя нова, Купідоне,

Я переможений, я — руки до тебе простяг.

Нащо нам воювать? Я миру, прощення благаю, —

Збройний не вславиться тим, що на беззбройного йде.

Мирт у волосся вплети, голубів запряжи материнських,

Ну, а сам вітчим тобі повіз належний подасть.

Станеш на повозі тім тріумфально й під оклики люду

Будеш уміло прудким летом птахів керувать.

І юнаків, що в полон їх узяв ти, й дівчат полонених

Юрмами вслід поведуть — матимеш славний тріумф!

Сам я, кажу, твоя здобич остання, зраний щойно,

Твій полоняник сумний, в серці стрілу понесу.

Вслід і Розсудливість, руки за спиною, в путах, вестимуть,

І Соромливість, і всіх, хто на Амура повстав.

Перед тобою тремтітиме всяк; простягаючи руки, —

"Славен будь!" — голосно люд буде співати тобі.

Зваби з тобою, Нестяма і Блуд, супутники, йтимуть, —

Де б ти не був, а вони — всі вколо тебе гуртом.

Ти із загоном таким і людей, і безсмертних долаєш,

Ти, відступивши від них, — начеб оголеним став.

Мати з висот олімпійських, твоєму тріумфові рада,

Ружами всипле тебе, буде в долоні плескати.

У самоцвітах увесь — на крилі самоцвіти, в волоссі,

Повозом ти золотим, сам золотий, полетиш.

Навіть тоді (чи не знаю тебе?) багатьох ти обпалиш,

Навіть тоді, мимохідь, ран багатьом завдаси.

Хоч і хотів би, не втримаєш стріл: полинуть, летючі,

Шкодить не тільки вогонь — подих близького вогню.

Був таким Вакх, коли землі впокорював, зрошені Гангом:

Ти — голубами, а той — запрягом тигрів пишавсь.

Та коли я — у тріумфі священному теж якась частка,

То не втрачай у мені частки набутку свого!

Глянь на щасливу в руках твого родича, Цезаря, зброю:

Тих, кого нею здолав, нею ж таки береже.

З

Слушне прошу: в чії сіті попав я, хай та мене любить,

Ні — то хай робить все так, аби любив її я.

Ой, щось я високо взяв!.. Щоб тільки давалась любити!

Хай Кітерея моїх не відхиляє благань!

Не відкидай же того, хто служитиме вік тобі вірно,

Хто обіцяє тобі щиру та чисту любов!

Не представляє мене прославлених предків імення:

Рід мій од вершника йде, не від високих вельмож

Щоб моє поле зорать, не треба плугів незчисленних,

Витрати скромні в обох — матері, батька мого.

Феб зате й дев'ять супутниць його, й виноградарів батько —

Захист мій, з ними й Амур, що мене дав тобі в дар;

Й вірність несхитна моя, життя, від переступу вільне,

Щирість, рум'янець лица — сором'язливості знак.

Тож і не пурхаю в пошуках ласощів з квітки на квітку, —

Тільки про тебе, повір, буде турбота моя.

Жити б з тобою лишень, скільки Парки літ мені спряли,

Жити б, а потім — щоб ти сльози лила, як умру!..

Стань же предметом щасливим пісень моїх — будуть пісні ті,

Доки складатиму їх, гідні предмету того!

Вславила пісня 16, що рогів налякалась; так само —

Й ту, що її спокусив птах, що на водах живе,

Й ту, що по морю пливла на бикові (оманливий образ!),

З остраху в ніжній руці вигнутий стиснувши ріг.

Так от і нас моя пісня по всьому вславлятиме світу,

Ймення твоє і моє будуть у парі навік

4

Буде й твій чоловік разом з нами на тій же гостині...

Хай би в останній вже раз він за столом тим приліг!

Значить, тільки як гість поглядатиму я на кохану?

Іншому радість така — близькість її відчувать?

Іншого тілом усім, притуляючись, пестити будеш?

Інший, коли закортить, шию обніме твоєю?

Ти не дивуйсь, що двовидих мужів за вином спонукала

Битись Атрака дочка — крала ж була серед краль!

Я, хоча ліс не мій дім, хоч я — не півкінь-півлюдина,
Все ж не вгамую руки, все ж я торкнуся тебе!
Слухай, як маєш поводитись нині, поради ж тієї
Хай не разносять вітри — Евр чи поривистий Нот.
Отже, раніше від мужа приходь — на що сподіваюсь,
Годі сказати, та все ж — дещо раніше приходь!
А як приляже й він — побіч нього, ласкава, цнотлива,
Ляж собі й ти, а мен^.. ніжкою потай торкайся.
Зиркай на мене, знаки перехоплюй, читай із обличчя,
Натяк помітиш тонкий — натяком відповідь дай.
Порухом брів поведу найсердечнішу мову з тобою,
Пальці промовлять; вином слово черкну на столі.
Наша грайлива любов спливе тобі раптом на думку —
Тут же рум'янця свого пальцем великим торкнись.
А пригадаєш таке, за що мовчки б мені докоряла, —
Пальцями знизу візьмись легко за вушко своє.
Схвалювать будеш, моя найдорожча, слова мої, вчинки, —
Перстень на пальці крути — я зрозумію той знак.
Як вітваря — так стола ти торкнись, коли мужеві схочеш, —
Він заслужив на таке! — всяких назичити бід.
Що намішав він тобі — хай сам те, порадь йому, вип'є.

Нишком прислузі кивни, що ти бажала б сама.

Келих повернеш — я перехоплю його, й з того краєчку,

Що пила тільки-но ти, я залюбки надіп'ю.

А як подасть тобі те, що сам спочатку надкусить,

Наїдок той відхили — не для твоїх-бо він уст.

Не дозволяй, щоб до шиї твоєї тягнувся він руками,

До нечутливих грудей не нахиляй голови.

Пальцем торкнутись не дай йому пуп'янків-перс твоїх ніжних,

Про поцілунки палкі — то й говорити дарма!

А поцілуєш — зізнаюсь при всіх у коханні до тебе:

"Мій поцілунок!" — гукну, — й підуть у хід кулаки.

Все це принаймні спостережу. Та ще ж є накидка...

Що приховає вона?.. Страх огортає сліпий!

Не притуляй же стегно до стегна, а литку — до литки,

Ногу струнку від його, грубої, одадь тримай.

Стільки ж у мене страхів! Бо й сам зухвало поводивсь,

Сам собі приклад подав — сам і терплю через те!

З любкою в нетерпеливій жазі своє діло солодке

Ми під полою, було, вправно вели до кінця.

З іншим того не роби! А щоб сумнівів не залишалось —

Паллу з плечей, що мовчить про потаємне, зніми.

Мужа до чарки схиляй раз од разу (але без цілунків!),
І, поки питиме він, чистого все підливай.
А як догодить собі, у вино як порине, в дрімоту, —
Чим нам зайнятись тоді, місце підкаже й пора.
Станеш, додому піти наготовившись, ми — за тобою,
Лиш постарайся, щоб ти поміж середніх ішла.
Знайдеш мене в тій юрбі, а ні — знайду тебе сам я, —
Тут уже гав не лови — сміло торкайся мене!
Лишенько! Що з тих порад? Вони — на якусь там годинку!
Ніч завітає-таки — й любощам нашим кінець!
Муж під замок уночі її візьме, а я зі сльозами
Лиш до жорстоких дверей милу свою проведу.
Буде цілунки зривать з її вуст, і не тільки цілунки!..
Що даєш нишком мені — муж своїм правом бере.
Лиш неохоче давай (це ти можеш!), немовби з принуки,
Ласку без ласки зроби, а без любові — любов!
Тож, коли просьба моя має силу, — нехай не відчує
Втіхи ні він уночі, ні — що й казати вже! — ти.
Втім, яка доля тій ночі б не випала, ти мені вранці
Впевнено, твердо скажи, що не кохала його.

Спека була. Вже вивершив день опівденну годину.

Геть розморило й мене — я на постелі приліг.

Крізь половинку віконниці, що притулялась нещільно,

Світло цідилось лишень, мов у гайку між гіллям.

Сутінь такою була, як її ще підсвічує сонце,

Й досвіток, що на межі: вже він не ніч, ще не день.

Світло неясне таке, напівтінь, соромливим на руку:

Милого захистку тут цнота шукає тремка.

Бачу, Корінна ввійшла... Розпущена туніка вільно,

Вільно й волосся витке мовби спливало з рамен.

Так у спальню, розказують, входила Семіраміда,

Так — і Лаїда, що в ній стільки кохалось мужів.

Туніку з неї я зняв, хоч, тонка, й не була на заваді, —

Все ж, аби зняти її, трохи таки поборовсь,

Трохи, бо в тій боротьбі лиш я жадав перемоги,

Хто на поразку пристав — легко долати таких.

От і стала вона, вже оголена, переді мною, —

Мов бездоганна різьба — жодної вади ніде.

Бачив усе я, до всього торкався — плечі, рамена,

Перса!.. Вони мов самі пружно тяглись до долонь.

Як під крутими грудьми рівномірно живіт округлявся!

Як понад стегна гладкі плавно підносився стан!

Та хіба все опишу? А все було захвату гідне!

От я її й пригорнув, голу, до тіла свого.

Інше — знатиме всяк... Спітнілі, поснули ми побіч.

Тільки б частіше мене полудень тішив такий!

6

Стороже, що до дверей на ланцюг ганебно прип'ятий!

Скрипни замком, прихили двері жорстокі. Прошу

Лиш про дрібницю — лишень прихили їх, а я в ту щілину —

Лиш прихили їх, кажу, — якось проскочу бочком.

Гарно до того довга любов мене пристосувала:

Звівся на скіпочку я — вже не людина, а тінь.

Як обійти охорону тихенько — любов дасть пораду,

І на безпечні стежки стопи скерує мої.

Темряви я донедавна боявся, примар безтілесних,

Хто мандрував собі в ніч — мав за сміливця його.

Та засміявсь Купідон, а з ним — його матінка ніжна:

"Буде, — додав жартома, — й з тебе сміливець такий!"

Тут мене й стріла любов — не лякаюсь ні тіней крилатих,

Ні навперейми мені хижо простягнених рук

Страх мій — це ти! Лиш тобі, лінивцеві, я догоджаю:

Щоб спопелити мене — блискавка в тебе в руках.

Виглянь, а щоб міг побачити, — засув одсунь осоружний:

Геть уже мокрий поріг — так я наплакався тут!

Не пам'ятаєш, як, голий, чекаючи різки, тремтів ти, —

Я ж твою паню просив, щоб не карала тебе.

Боргу такого не повернуть? О, чорна невдячність!

На щиросердне добро не відгукнутись добром?

Не залишайсь боржником! А вдячному' — й дяка жадана;

Ніч мов на крилах летить — засув на дверях одсунь!

Засув одсунь!.. Той ланцюг з себе скинути я тобі зичу,

Й щоб не як раб увесь час воду невольничу пив.

Та до прохань ти глухий, ти сам — неначе з заліза!..

Двері німують важкі, мовби їх зціпив мороз.

Брами, засуви ті — рятунок містам, що в облозі,

А коли мир доокіл, хто тобі збройно грозить?

Як би ти ворога стрів, коли так зустрічаєш коханця?..

Ніч мов на крилах летить — засув на дверях одсунь!

Не з вояками сюди я прийшов, не з грізним оружжям —

Сам я, а втім, і не сам: побіч — завзятий Амур.

І, коли б навіть хотів я, мені його вже не позбутись, —

Мусив би сам я хіба вирватись з тіла свого.

Отже, зі мною Амур, зі мною віночок, що з вогких

Кучерів зсунувсь, а ще — лагідний Вакх у душі.

Хто ж би то зброї тієї лякався, не йшов їй назустріч?

Ніч мов на крилах летить — засув на дверях одсунь!

Не поспішаєш... Чи сон (щоб ти не прокинувся!) розносить,

Слух оминаючи твій, з вітром коханця слова?

А пам'ятаєш, колись, як я прокрадався повз тебе,

Ти не дрімав, хоч зірки північ звіщали глуху.

Може, й не сам, а при любці своїй цю ніч ти проводиш, —

От і зрівняймо тепер — долю твою і мою!..

Так пощастило б мені — на ланцюг твій радо б погодивсь.

Ніч мов на крилах летить — засув на дверях одсунь!

Що це, причулось мені?.. Чи двері таки зарипіли?..

Засув охриплий мені знак довгожданий подав?

Ні... То вітру порив налетів зненацька на двері!..

Горе! Надії мої з вітром розвіялись ген!

Чи пам'ятаєш, Борею, як ти викрадав Орітію? —

Вдар і тепер у глухі двері могутнім крилом!

Тихо в Римі довкіл... У росяних намистинках

Ніч мов на крилах летить — засув на дверях одсунь!

А не відсунеш — залізом, вогнем (зі мною — мій факел)

Буду ті двері долать — горді, глухі до благань!

Ніч, і Вакх, і Амур до терпіння не дуже схиляють:

Цноті — ніч кладе край; страхові — Вакх і Амур.

Все перепробував я, але ти від дверей тих твердіший:

Як не просив, не грозив — не помагає ніщо.

Ні, не прекрасної жінки поріг тобі сторожити б,

А при в'язничних сумних дверях недремно стоять!

Ось уже росяну вісь покvapно жене Світлоносець,

Ось уже півень озвався — бідним до праці пора.

Ти ж, мій віночку, з волоссям моїм сумним розпрощавшись,

Біля жорстоких дверей аж до світанку лежи!

Тут і помітить тебе, на поріг уранці ступивши,

Владарка — як я страждав будеш їй свідком німим.

Ну, будь здоров, охоронне! Тобі таких мук би, неробо,

Що до коханої в дім не пропустив. Будь здоров!

Будьте здорові й ви, дубові одвірки, пороги

И двері, що з нелюдом тим — вартівником — заодно!

7

Поки пригаснув мій шал, якщо таки друг ти на правду, —

Руки в заліза мені (так їм і треба!) закуй!

Бо в тому шалі, сліпець, на кохану я замахнувся —

Сльози, покривджена, ллє.. О божевільна рука!..

Міг я тоді й на батьків найдорожчих зняти правицю,

Міг кулаком, мов дикун, навіть богам погрозить.

Що ж? Чи Аянт, що в руці мав щита із семи шарів шкіри,

На пасовищі з мечем, буйний, не впав на овець?

Чи нещасливий Орест, що за батька на матері метався,

Зброї звернуть не посмів проти підземних богинь?

Я ж своїй любці укладене гарно волосся скуйовдив —

Личило навіть таке, навіть скуйовджене, їй,

Повній принади!.. Такою, скажу, дичину гнала луком

Діва, Схенея дочка, серед менальських яруг;

Так і крітянка ридала, як Нот усе далі відносив

Парус Тесея, а з ним — ті обіцянки пусті.

Так і Кассандра, — дарма що стрічки священні в волоса, —

Впала, Мінерво, колись перед твоїм вівтарем.

Хто тут "Безумче!" не скаже мені, хто — "Варваре лютий!"?

Лиш не вона: їй вуста острах раптовий скував.

Тільки обличчям німим, без слів, мені докоряла,

Втім, її сльози без слів винесли вирок мені.

Краще б — сам себе так ізненавидів — був я безруким,

Краще б я втратити мав добру частину себе!

Сам проти себе я силу свою спрямував, божевільний, —

Не вгамувавши її, кари таки заслужив!

Знати не хочу я вас, прислужники злочину, вбивства,

Руки! У пута мерщій! Пуга належаться вам!

От якби я з-між квіритів когось непримітного вдарив,

То поплатився б, а тут — в кривді владарка моя!

Приклад зухвальства подав нам Тідід: завдав він богині

Першим удар; нині я злочин його повторив.

Меншим злочинцем, одначе, був той: на ворога йшов-бо,

Я ж присягавсь їй: "Люблю", я ж їй і болю завдав.

От і влаштовуй розкішний тріумф, переможним вінчайся

Лавром і жертву складай Батькові вишніх богів!

Хай стоголоса юрба, біжучи при твоїй колісниці,

Славить за мужність тебе: гору над жінкою взяв!

Хай твоя жертва сумна йде попереду, простоволоса,

Геть уся біла, лишень... кров на поблідлій щоці.

Краще б од губ моїх губки її синцями взялися,

Краще б мій зуб жартома знак їй на шиї лишив!

Врешті, якщо я кипів, немов той потік каламутний,

І поривався, сліпець, тільки за гнівом сліпим, —

Чи лиш прикрикнуть не міг, — вона ж і так сторопіла, —

Замість грозитися їй, наче метати громи?

Ще ж їй і туніку (теж не похвалиш за це!) розірвати

Лиш до середини б міг — далі б і пояс не дав.

Я ж (дикун дикуном!) над чолом за волосся вхопивши,

Слід свого нігтя лишив на її ніжній щоці.

Мов зацімпліла вона. На обличчі — ані кровинки,

Камінь пароських верхів білим таким не бува.

Я спостеріг, як нещасна тремтіла всім своїм тілом, —

Так на тополю тремку вітер не раз налетить.

Так під Зефіром легким здригається очеретина,

Так, коли з півдня війне, збрижиться тиха вода.

Далі їй стриматись годі було — пролилася сльозами,

Так із-під талих снігів струмись проб'ється живий.

Ось і відчув я тоді весь тягар мого кривдного вчинку,

Сльози ронила вона, я — наче кров'ю спливав.

Тричі до ніг їй в надії на прощення впасти хотів я, —

Тричі сахалась моїх непогамовних долонь.

Ти в свою чергу, прошу (помстившись, біль полікуєш),

Щоки порань і мені нігтиком гострим своїм!

І не жалій ні очей, ні волосся мого, а що слабші

Руки твої — не біда: гнів тобі сили додасть.

А щоб не муляв очей мого вчинку доказ ганебний, —

Знову, якою була, зачіску гарну зроби!

8

Є така... Хто про ту звідницю сиву дізнатись хотів би, —

Слухайте! Є тут така, сива, — Діпсадою звуть.

І недарма: не доводилось їй ще ні разу тверезій

Матір Мемнона стрічать, що на ясних рисаках.

Магів науку збагнувши до дна й заклинання ейської,

Може до першоджерел ріки вернути прудкі.

Знає, чим сильна трава, чим — нитка на веретені,

Чим — від гарячих кобил хіття насичений слиз.

Варто їй забажать — огортається хмарами небо,

Варто їй забажать — сонце виблискує знов.

Бачив я: в небі зірки (чи повірите?) кров'ю спливали,

Бачив я: кров'ю взялось місяця срібне лице.

У темноті вона, маю підозру, шугає між тіней,

Пір'ям — птаха нічна — тіло прибравши старе.

Маю підозру, та й чутка така, що мовби двояться

В неї зіниці, а в них — хижий подвійний вогонь.

Може дідів вона й прадідів може з могил викликати,

Може химерами слів твердь розбивати земну.

Це ще не все: завзялась на шлюби вона доброчесні —

А красномовності тут, пакосній, не позичать!

Випадок свідком зробив і мене: через двері подвійні

Я ненароком почув, як вона мову вела:

"Вчора щасливець один закохавсь, моя радосте, в тебе —

Ні на хвилину, кажу, з тебе не зводив очей.

Це ж і не диво: ти вродою жодній з жінок не уступиш,

От лише вроді — гай-гай! — рівний потрібен убір!

Хочу, щоб щастя твоє було твоїй вроді до пари:

Будеш багатою ти — вбогість мені не страшна.

Досі тобі заважала неприязна Марсова зірка,

Марс відійшов, а тому — вже під Венерою ти.

Глянь, як вона ще з порога сприяє: багатий коханець

Прагне тебе й до твоїх вже не байдужий потреб.

Він ще й з обличчя рівня тобі; якщо б купувати

Не намірявся тебе — варто б самого купить".

Та зарум'янилась. "Гарний же сором, як щічки біленькі,

Вдаваний він — на добро; щирий — на шкоду лише.

Очка потупивши, ти не дармуй — розмірковуй при тому,

Скільки б міг дати тобі кожен з свого гаманця.

Може, за Тація хмура сабінянка й не помишляла,

Щоб не один їй годив, а хоча б кілька мужів.

Нині — в інших краях до зброї Марс закликає,

В нас, містом сина свого, мати Венера рядить.

Нумте, вродливі, — до гри! Цнотлива — котрої не хочуть;

Тож, коли ти не з тупих, — мужа вистежуй сама!

Спершу — зморшки розгладь, чоло гладким нехай буде:

Через ті зморшки, бува, діло все йде шкереберть.

Луком своїх женихів Пенелопа на міць вивіряла —

Хто на що здатний, а лук — з рога твердого, завваж.

Непостережно спливає-летить баламутка-година,

Рік поспішає, стрімкий, коней пустивши учвал.

Мідь у роботі блищить, убір — на те, щоб носити,

Дім, де ніхто не живе, в плісняві скніє гідкій.

Врода, якщо лиш для тебе вона, — старіється, в'яне,

Мало їй лиш одного, мало їй двох, щоб цвіла!

Здобич певніша, та й заздросі менше на ниві врожайній,

Вовк бере жертву собі серед численних овець.

Ось той поет твій — крім віршів нових, тебе чим обдарує?

Ну, а коханець-багач — той не скупий на дари.

Може, плащем золотим сам бог поетів не сяє?

Може, на лірі своїй в струни не б'є золоті?

Щедрого, отже, вважай від Гомера великого більшим,
Бо дарувати, повір, — теж неабиякий дар.
Не відкидай і того, хто за гроші придбав собі волю:
Крейдою знак на нозі — це не така вже ганьба.
Та не зловись на зображення предків закопчені, з воску, —
Прадідів славних собі, вбогий коханцю, бери!
Вже коли красень, то нічка належить йому без дарунку?..
Бідний?.. До друга свого хай по підмогу спішить!
Та, поки сіті розставлені, будь обережна з ціною,
Щоб не втекла дичина; зловиш — тоді вже гнуздай!
Варто вдавати жагу: хай вірить, що гинеш без нього,
Тільки гляди, щоб любов не без віддяки була.
Рідко погоджуйсь на ніч: "Голова болить", — можна збрехати,
Можна й Ісиду згадать — лиш би відмовка була.
Іноді все ж допускай, щоб чекання звичним не стало,
Щоб від постійного "ні" не охолола любов.
Двері — глухі до благань, для дарів — хай будуть гостинні,
Хто вже з тобою, нехай чує суперника плач.
Скривдивши, — гнівайсь на нього сама, мовби ти була в кривді:
Губки надувши, розвій кривдою — кривду його.
От тільки гніву свого на довгий час не розтягуй:

Довго триватиме він — може в злобу перейти.

Ще ж, коли треба, хай вчаться сльозу твої очка пускати,

І неабияк пускати — щічки щоб мокрі були.

А баламутиш когось — ламати присягу не бійся:

З волі Венери до скарг будуть глухими й боги.

Служку проворну й раба ти маєш привчити до того,

Аби шептали йому, що тобі краще купить.

Дещо й для себе хай просять вони: з багатьох по крихтині —

Й так, до зернини зерно, — з часом постане гора.

Мати, сестра, годувальниця хай оббирають коханця:

Більше тягтиметься рук — швидше горі тій рости.

А як не зможеш уже в інший спосіб дарів вимагати, —

Чимось смачним нагадай про уродини свої.

Дбай, щоб спокійно тебе не кохав — суперник хай буде:

Без суперечок любов палу не має свого.

В спальні сліди когось іншого хай йому бачаться всюди,

Й ніжний на шийці твоїй — знак поцілунку — синець;

Ще ж, особливо, — дари, що від іншого; ти їх не маєш? —

То на дорозі Святій будь-коли можеш купить.

Ну, а розщедриться, — скажеш, аби щось лишив і для себе,

Дещо — позич, та не з тим, щоб віддавати колись.

Наміри — в мові солодкій ховай, лести, щоб нашкодить:

Меду солодкість, бува, вбивчу отруту таїть.

Гарно засвоїш все те, чого досвід навчив мене довгий,

І, якщо тих настанов не порозносять вітри, —

Часто живій мені дякувать будеш, а вмру — побажаєш,

Мертвій, щоб м'яко земля оповивала мій прах".

Ще щось казала, та тут мене зрадила тінь моя власна, —

Так і свербіла рука — ледь не вхопив я стару

За її пасма, рідкі вже та сиві, очей їй не вибрав,

Що мов вином запливли, ледь не подряпав їй лиць.

Хай же боги тобі старість пошлють убогу, бездомну,

Зими довгі, нудні й спрагу, що меж їй нема.

9

Кожен коханець — вояк, і в Амура свої табори є.

Аттіку, віриш мені? Кожен коханець — вояк!

Вік, що годиться війні, — й Венері годиться; старому

Як жалюгідно йти в бій, так жалюгідно й кохать.

Духу, завзяття того, що од воїна жде полководець, —

Дівчина — юна краса — жде од коханця свого.

Сон — в обох сторожкий; на землі спочивають обоє,

Двері коханки один, другий — вождя сторожить.

Доля вояцька — далекі шляхи; відішли кудись милу —
Вслід і коханець іти хоч на край світу готов.
Гори завадять — долатиме їх, долатиме й ріки,
Що розлились від дощів, стопче глибокі сніги.
Морем дорога — відмовки в хмурних не шукатиме Еврах,
А про погоду в зірок він і не стане питать.
Хто, крім коханця, крім вояка, просто неба терпів би
Ночі холодні, а ще — змішані з снігом дощі?
Шлють вояка, щоб усе там розвідав, у табір ворожий,
Ворог — суперник — не дасть ока й коханцю зімкнуть.
Той облягає міста, цей — любки своєї пороги,
Брами виломлює той, двері зачинені — цей.
На ворогів, що поснули, не раз удавалось напасти,
І безоружних юрбу збройна вкладала рука, —
Так от упали жахні й фракійського Реса загони,
Кинуть господаря вам, коні баскі, довелось!
Часто й коханець, лишень чоловік порине в дрімоту,
Зброю пускає свою, поки спить ворог, у хід.
Пильний загін обійти сторожів і дозорців — то справа
І вояка, і твоя, бідний коханцю, також,
Марс ненадійний, Венера — така ж подоланий — знову ж

В лавах, а падає той, хто, наче скеля, стояв.

От і стверджуй тепер, що любов — заняття лінивих:

Ні! Винахідливість тут ціниться теж над усе!

До Брісеїди велет Ахілл приохотивсь, до бранки, —

Ворога, Трої сини, поки нагода, січіть!

Гектар до бою рушав із обіймів жони, Андрوماхи,

З рук Андрوماхи він брав сяючий міддю шолом.

Вождь над вождями Атрід, побачивши буйноволосу

Віщу Пріама дочку, мов остовпів якийсь час.

Ба, навіть Марс упіймався у хитро сковані сіті —

В цілому небі про це мова велась залюбки.

Я от до всього лінюсь: для дозвілля народжений, видно,

В тіні, на ложі м'яким духом геть зовсім розм'як.

Та полюбив — і турбота про милу штовхнула лінивця,

Змусила в табір іти — тут я Венері й служу.

Звинним, як бачиш, я став: бої нічні затіваю...

Лінощі хочеш прогнать — рада моя: полюби!

10

Рівною тій, що фрігійським судном попливла від Еврота,

В лютій зіткнувши війні двох своїх чоловіків,

Рівною Леді, з якою, було, приховавшись під білим

Пір'ям, коханець-хитрун в образі птаха зійшовсь,
Рівною теж Амімоні, що з дзбаном, який їй на тім'ї
Зачіску гарну притис, полем безводним ішла, —
Ти була, от і боявсь я орла і бика, одне слово, —
Всіх, в кого Батька богів міг обернути Амур.
Нині розвіявся страх: душа моя, врешті, прозріла,
Вже до обличчя твого не прикипає мій зір.
Що є причиною зміни такої?.. Жадаєш оплати —
Ось через що я тебе більше не можу кохати.
Поки ти щира була, я любив тебе — душу і тіло;
Нині — і вроду твою, схибивши, дух зіпсував.
Глянь на Амура — голе хлоп'я, і голе, й невинне,
Навіть одежі нема — на видноті він увесь.
Сина Венери велиш до рахунків брудних залучати?
В нього, щоб кинуть мідяк, пазухи навіть нема.
До навісних ні Венера, ні син її воєн нездатні, —
їм і не личить платня, невойовничим богам.
Тільки б мав гроші — і першому-ліпшому годить повія,
Силує тіло своє — ница, громадить майно.
Втім, ненажерного звідника владу й вона проклинає:
Що ви з охотою, те — з примусу робить вона.

От ви тварин нерозумних візьміть, на них подивіться:

Тут вони (чи не ганьба?) м'якші, чистіші від нас.

Таж ні кобила з конем, ні корова з биком не за плату

Сходяться; даром баран обрану має вівцю.

Жінка, вона лиш одна, чоловіка обчищує радо,

Платять за ніч тільки їй, можна купить лиш її.

А продає — що смакує обом, чого прагнуть обоє,

Лиш нагороду чомусь не розділяє на двох.

Чом же любов, жадану обом, від обох їх залежну,

Має одна продавати, інший — лише купувати?

Чом же на шкоду мені, а тобі на зиск насолода,

Хоч, аби мати її, рухатись треба обом?

Зле, коли свідок, отримавши гроші, ламає присягу,

Зле, як поповнення жде скринька хапуги-судді,

Зле, як за вбогих звучить у суді оплачена мова,

Вправно збивати майно — це і ганебно, і зле.

Сором статок батьків примножувати платою з ложа,

Вроду свою обертати, начебто крам був, на зиск.

Що безкоштовне — по праву заслужить воно на віддяку,

А продається любов — зайва подяка тоді.

Хто щось купив — зобов'язань не має: виклавши гроші,

Йде собі геть; боржником годі назвати його.

Не поспішайте, красуні, за ніч платню призначати:

Що вам нечесно прийшло, те не всміхнеться добром.

Чи допомогли самій жриці колись наручні прикраси? —

Тих же сабінян щити стали могилою їй.

Лоно, що з нього на світ появивсь, прорізав залізом

Син — на це вбивство жахне через намисто пішов.

Інша річ — багаті. В них не сором брати дарунки:

Мають із чого тобі, лиш натякни, зачерпнуть.

Так із рясної лози винограона чому б не зірвати?

Може, збідніє на плід щедра феаків земля?

Вбогий коханець — шануй його вірність, щиру турботу, —

Все, чим багатий, тобі, милій своїй, віддає.

Славити ж вас, достойні хвали, красуні, — то це вже

Справа моя: будь-яку вславлю мистецтвом своїм.

Одяг не вічний, зітруться і золото, і самоцвіти, —

В пісні, тільки у ній — непроминальна хвала.

Втім, на дари не скуплюсь — обурююсь їх вимаганням:

Просиш — я відвернусь, а не проситимеш — дам.

Напо, що вище стоїш від усіх інших служниць,
Ти, влаштуванням побачень нічних потаємних відома,
Ти, що любовні листи потайки передаєш,
Ти, що Корінні не раз, хоч вагалась вона, зазирнути
Радила в хату мою, вірна опоро в біді!
Ось, господині подай ті списані вранці таблички,
Що б там не стало тобі не перешкоді, — подай!
Ти ж бо не кам'яна, не криця — серце у тебе,
Й щирість у ньому така, як вимагає твій стан.
Може, й сама ти відчула, як б'є Купідонова зброя,
Тож і мені посприятим задля своїх же знамен.
Що поробляю, спитає, — скажи, що живу сподіванням
Ночі... Мережаний віск їй про все інше повість.
Час, поки мовлю, біжить. Буде вільна — вручи їй таблички,
Хай прочитає, подбай, тут же, таки при тобі.
Поки читатиме — ти до очей приглядайсь, до обличчя:
Матиму щастя чи ні — знатимеш навіть без слів.
А прочитає — хай тут же відпише відразу й багато:
Я не люблю, коли лист широко воском блищить.
Тісно хай буде рядкам від краєчку — аж до краєчку,
Щоб, пробігаючи їх, мав чим натішитись зір.

А може, ні: чи варто тростинкою пальця мозолить?..

Хай на табличці черкне слово єдине: "Приходь!"

Лавром на знак перемоги тоді увінчавши таблички,

В храмі Венери складу і підпишу їх отак:

"Вірних своїх помічників Назон доручає Венері", —

Досі ви кленом лишень, деревиною були.

12

Плачте над горем моїм! Без надії вернулись таблички.

"Нині, — злосчасні гласять, — не сподівайсь ні на що".

Втім, і прикмета була: коли Напа виходила з дому,

Раптом спіткнулась вона, переступивши поріг.

Ще раз пошлю тебе — будь обережна, уважніше, вище,

Щоб не спіткнутися знов, ногу, гляди, піднімай!

Ви ж мені гетьте з очей, бридкі, лиховісні таблички!

Віснику горя мого, воску ненависний, геть!

Видно, ти зібраний був із цикути трійливого цвіту

В Корсіці; з медом лихим, видно, потрапив сюди.

Мовби циноброю весь ти просяк, так густо рум'янивсь,

Та не червоним тебе — радше рум'яним назву.

На роздоріжжі б вам, нікчемні таблички, лежати —

Там би й вас потрощив колесом повіз важкий!

Той, хто вас вистругав з деревини, зробивши такими,
Мав, присягнути б я міг, руку недобру якусь.
Це ж саме дерево йшло на стовпи, щоб вішать нещасних,
Це ж — на жахливі хрести, аби роботу мав кат.
Це ж — і хрипких пугачів у похмурій тіні ховало,
А між гіллям у гнізді — яйця сови й коршака.
Я ж їм своє почуття — яке божевілля! — довірив,
Я ж їх до любки послав — ніжне мереживо слів!
Краще б уже записати на них судове пустомельство,
Щоб урядовець якийсь голос на ньому вправляв.
Краще б лежать їм між тими табличками, що день при дні
Пише видатки на них, ронячи сльози, скупар.
А що подвійні ви — не на словах — на ділі пізнав я:
Тут сама двійка, число, не обіцяє добра.
Чим же вгамую свій гнів? Побажая, щоб вас, мов та миша,
Старість точила гризья, віск — аби пліснявим став.
13
Вже з Океану встає, покидаючи млявого мужа,
Златоволоса, і знов мчить колісницею день.
Годі спішити, Авроро! Стривай! Нехай птиці щорічно
Славлять Мемнонову тінь у заповзятих боях.

Саме тепер насолоду б черпати у ніжних обіймах

Милої, саме тепер, поки так близько вона!

Солодко спиться тепер, повітря вологе, прозоре,

Пташка, вітаючи день, горлом тоненьким дзвенить.

Годі спішити, немила мужам, дівчатам немила!

Росяні віжки мерщій, рожеворука, стягни!

Поки ще ти не зійшла, плавець за сузір'ями стежить:

Через простори морські не навмання він пливе.

Сходиш — і, щойно здрімнувши, мандрівець рушає в дорогу,

Воїн — зброю свою звично бере до руки.

Першою бачиш у полі з двозубцем важким хлібороба,

Першою ти під ярмо кличеш повільних волів.

Сонних малят оддаєш вчителям, щоб вони при науці

Прутиком часто сікли їхні долоні м'які.

Ти посилаєш на суд поручителя, де непоправних

Прикрощів кожне слівце може завдати йому.

Ти оборонцеві, ти й судді так само немила:

Мусять і цей, і отой з досвітку братись до справ.

Хай лише прялі рука відкладе веретено — про вовну

Ще не допрядену їй ти нагадати спішиш.

Тут би й спинитись пора... Та щоб дівчина зрання вставала —

Стерпить це той лиш, кому, видно, й не снилась вона.

Скільки разів я бажав, щоб ніч тобі не корилась,

Щоб перед видом твоїм не розбігались зірки!

Скільки разів я бажав, щоб вітри тобі вісь ізломали,

Щоб легконогий рисак на хмаровищі спіткнувся!

Заздрісна, не поспішай! Те, що син твій — смаглої барви —

Це через тебе, бо в нім — серця твого чорнота.

Чи ж до Кефала воно не палало любов'ю, чи, може,

Нині не відає світ про легковажність твою?

О, коли б міг нам Тіфон оповісти хоч дещо про тебе, —

Вперше б ганебну таку байку почули боги.

Все ти тікаєш од мужа — зв'ялив його вік безконечний.

О, як зненавидів він ту колісницю твою!

Чи не гукнула б і ти, обнявши якогось Кефала,

Коням нічним: "Не спішіть! Годі-бо квапитись так!"

Що я в тім винен, що муж твій ослаб? Чи ж я тобі радив

Брати старого? Чому ж я маю кару нести?

Як, пригадай собі, сном юнака дорожила Селена,

Хоч і з тобою в красі легко змагатись могла.

Навіть Батько богів, щоб ти не з'явилась так швидко,

Звів дві ночі в одну сам на догоду собі.

Змовк я. Вона зарум'янилась — видно, почула докори...

Тільки від того, на жаль, день не пізніше настав.

14

Чи не просив я тебе: "Облиш фарбувати волосся!"

Ти — безволоса тепер, нічого вже фарбувать...

Не фарбувала б — і досі, розкішне, потоком розлогим

М'яко спливало б воно ген аж до стегон твоїх.

Що то за тонкість була! Гребінцем не сміла торкнутись —

Жовтий серієць хіба витче тканину таку;

Вправний павук хіба ніжкою виснує десь під трухлявим

Сволоком нитку таку, що ледь угледиш її.

Колір волосся твого, хоч ні темний, ані золотавий,

Все ж наче змішаний був — зблискував цим, як і тим.

Барви такої по вогких долах горбкуватої Іди

Кедр буває гінкий, як облупити кору.

Ще ж і слухняним було воно, сотнями хвиль укладалось,

Жодного болю, згадай, не завдавало тобі.

Не обривалось, хоч як ти приколюй його та розчісуй, —

Служка вкладати його сміло й спокійно могла,

Часто таки при мені, й не траплялося, щоб господиня,

Шпильку вхопивши, їй руку штрикнула в злобі.

Вранці, бувало, напівлежить на багряному ложі

(Ще не чесали її) в сьйві волосся свого —

В тій непідробній красі до вакханки фракійської схожа,

Що прилягла відпочить десь на зеленім луку...

Хоч те волосся — одна тільки ніжність, легкість пухова,

Скільки зазнати йому, бідному, мук довелось!

Як терпеливо щодня те волосся вогонь і залізо

Зносило, щоб усьому бути в дрібних завитках!

"Гей, та це злочин — волосся таке, — кричав я, — палити!

Гарне воно й без вогню, зглянься, жорстока, над ним!

Геть із залізом, вогнем! Чи такому волоссю — горіти?

Шпильку візьми-но — й саме, де приколоти, навчить!"

От і не стало його! А таким розкішним волоссям

Сам Аполлон би пишавсь, Вакх би позаздрити міг.

Я порівняв би з ним те, що його в іще мокру долоню

Гола Діона бере — на полотні маляра.

Що ж побиватись тепер? Нема вже його, та й не буде!

Що ж у люстерко щодня сумно вдивлятись тобі?

Дивишся, мов на чужу: ніяк до себе не звикнеш, —

Щоб усміхнутись собі — давню, з волоссям, забудь!

Ні, не наврочила зіллям суперниця, ні в гемонійській

Хвилі волосся твого відьма не мила стара;
Хворості тут не було (хай летить на ліси та на гори!);
Тій осяйній густоті злий не нашкодив язик;
Ні! Ти сама те волосся, злочиннице, занапастила,
Мазь на погибель йому ти намішала сама!
Може, надішле з Германії хтось полонянок волосся —
Буде прикраса й тобі — здобич, узята в боях.
Часто хвалитимуть — ти паленітимеш: "Куплену вроду, —
Будеш картати себе, — схвалюють, а не мою!
Хвалять якусь там германку в мені, а скільки, бувало,
Щирого захвату слів я відбирала сама!.."
Горе! Не втримать їй сліз; обличчя правицею, бачу,
Й щоки, що густо пашать, хоче прикрити вона.
Рештки волосся — тепер на подолі... Бере його в руки...
Не на подолі — гай-гай! — на голові б йому бути!
Та не журись! Твоя шкода поправна: волосся природне,
Що на голівці твоїй, скоро хвалитиму знов.

15
Шепчеш мені, що я вік свій марную, заздросте жовта,
Що моя пісня, мій дар — лінощів кволе дитя,
Що проти звичаїв предків у розквіті сил молодечих

Я не бажаю собі слави походів курних,
Що многослівних законів не хочу вивчати, що й досі
Форум невдячний не чув жодного слова мого?..
Все це таке нетривке! Я ж вічної слави шукаю,
Щоб між людьми на землі спів мій не знав забуття.
Житиме, поки здійсмається їда, співець меонійський,
Поки стрімкий Сімоент хвилю до моря жене.
Житиме й з Аскри поет, поки соком повниться гроно,
Поки стинають серпом колос Церери в полях.
Завжди й ім'я Баттіада звучатиме в цілому світі:
Слави майстерністю він — не даруванням зажив.
Так і Кекропа котурн на сцені не знатиме зносу.
З сонцем і місяцем вік буде тривати й Арат.
Раб доки хитрий, зажерлива — звідниця, батько — суворий,
Звабна — жінка чужа, житиме доти й Менандр.
Енній, у віршах невправний ще, духом піднесений Акцій
Славу собі здобули, що не торкнеться межі.
Хто Варрона забуде і перше судно, й Есоніда,
Що за руном золотим славний очолив похід?
Так і високий Лукрецій: хіба що тоді, коли прийде
Цілому світу кінець, відгомонить його спів.

Тітір, плоди й Енеєва міць оживатимуть в книгах,
Поки над світом усім Рим гомінкий височить.
Доки ще лук і палкий смолоскип — Купідонова зброя,
Доти й вивчатимуть всі, вчений Тібулле, твій вірш.
Буде відомий і Галл на крайньому Заході й Сході, —
Буде відома при нім і Лікоріда його.
Тож, коли скелі вивітрює час, коли плугові точить
Зуб терпеливий його, — смерті не знають пісні.
Хай же уступлять пісням і владарі й всі їх тріумфи,
Й золотоносний Таг, щедрі його береги.
Люд нехай прагне марниць! Мені ж хай жовтоволосий
Феб над кастальським струмком келих дзвінкий подає.
Лиш би волосся вінчав мені мирт, що морозу боїться,
Лиш би ті вірші до рук радо закоханий брав.
Заздрість живих любить їсти. Помремо — вона відступає.
Кожен, яку заслужив, матиме шану тоді.
Вирвусь і я з похоронного вогнища: частка найкраща,
Частка моєї душі, в пісні моїй оживе!

КНИГА ДРУГА

1

Вірші ці теж я складав, у вогкому краї пелігнів

Зроджений, славний співець пустощів власних — Назон.

Воля Амура на це. Тут не місце вам, жони суворі:

Лад мого вірша легкий вадить поважній ході.

Щасна обранцем своїм наречена мене хай читає,

Хай — недосвідчений ще, в першій любові, хлопчак.

А з юнаків хтось, що так, як і я, поранений з лука,

Вгледівши в вірші тому щось від своєї жаги,

Хай подивується: "Як то вчений співець міг дізнатись

Про походеньки мої — віршами їх оспівав?"

Я ж про небесні бої, про сторукого Гігеса, тямлю,

Співом озвався голосним (не бракувало снаги!), —

Як відплатила Земля і як опинивсь на Олімпі

Й разом із Оссою впав із височин Пеліон.

Мав я і хмари, й грім у руці з Громовержцем нарівні —

Гримнути б добре він міг, неба свого захисник!..

Та не впустила мене моя любка — й громи я зневажив,

Про Громовержця забув — наче його й не було.

Вибач, Юпітере! Зброя твоя ні на що не згодилась:

Двері глухими були навіть до грому твого.

Тут я за зброю свою — за вмовляння, елегії взявся,

Ласкою слів я здолав твердість сувору дверей.

Пісня спроможна стягти навіть місяця роги криваві

Й Фебових білих, мов сніг, коней вернути назад;

Пісня отруйну змію може вбивчого зуба позбавить,

До свого витoku знов здатна погнати ріку.

Будь-які засуви пісня розсуне; навстіж розчинить

Будь-які двері вона, хоч би й дубові були.

Що то дало б мені — славить Ахілла, героя прудкого?

Чим допоміг би мені той а чи інший Атрід?

Чим — у боях, у блуканнях гартований? Чим — нещасливий

Гектор, що тіло його коні в пилу волокли?..

Інша річ — та, що вславляю піснями ясну її вроду, —

Йде до співця самохіть, щоб нагородою быть!

Щедра для мене платня! Прощавайте, героїв імення!

Вашої величі блиск, вірте, не вабить мене!

Тільки б до віршів моїх ви горнулись, милі красуні, —

їх укладаю не я — рум'янолиций Амур.

2

Ти, що свою господиню всякчас бережеш, Багоаде,

Вільну хвилину знайди — дещо до діла скажу.

Вчора в альтанці дів Данаїд я жінку помітив —

Там на дозвіллі вона знай походжала собі.

Поспіхом їй написав я в надії на зустріч. "Не можна" —

Відпис був стислий, а ще, видно, тремтіла рука.

Перепитав я, чому, — пояснила, що так уже пильно,

Що й не склепляєш очей, службу свою ти несеш.

Не наривайся на гнів, коли глузду в тебе не бракне:

Хто нам навіює жах, зичимо скону тому.

Та й чоловік її — пень: безглуздям є те пильнувати,

З чого, пильнуй — не пильнуй, крихти не візьме ніхто!

Втім, хай шаліє, сліпий від свого розуміння любові,

Цноту хай бачить у тій, що багатьом до смаку.

Дай їй вільніше дихнуть, дай нишком побавитись трохи:

Зробиш ту послугу їй — тим же віддячить тобі.

Спільником стань — і слугі господиня слухняною буде,

Спільником боязко будь — то хоч крізь пальці дивись.

Потай читає листа — вважай, що писала їй мати;

А незнайомця зустрінь, мовби знайомим він був.

Піде до подруги хворої — ти, хоч та зовсім не хвора,

Слово й своє приточи: важко бідненькій, мовляв.

Пізно повернеться — довго її не чекай, лиш на груди

Звісивши голову, спи — тихо похропуй собі.

Не дізнавайсь, як шанують жінки ляношатну Ісиду,

На напівкруглий театр з острахом не поглядай.

Будеш за спільника у потаємному — зиск буде гарний,

Тільки принишкни собі — от і вся праця твоя.

Спільника люблять, він домом правує, його не карають,

Сильний він; інші — ніщо, гідна зневаги юрба.

Різне вигадує він, аби часом не впливла правда,

Владні обоє вони, й разом слугують одній.

Хай чоловік невдоволено хмуриться, жіночці варто

Лиш усміхнутись йому — тут же їй буде годить.

Часом на тебе вона налетить, обізве спересердя

Катом, пустить з очей (вдавану, звісно) сльозу, —

Ти заперечуй, але — щоб вона брала все-таки гору.

Огріх придумай собі — правду в неправді ховай.

З тим і повага в людей, і маєтки ростимуть у тебе;

Швидко (лиш дій, як кажу) зможеш і волю купить.

Бачив не раз ти донощика — він ланцюга мав на шиї:

Хто віроломний, тому будь у в'язниці гидкій.

В водах шукає води, плоди, що втікають, хапає

Тантал: це кара за злий, за балакучий язик.

Надто вже пильну над Іо опіку мав сторож Юнони, —

Нині — богиня вона, він — передчасно сконав.

Дехто аж сині од пут волочив, помітив я, ноги —

Лиш через те, що звістив мужа про зраду жони.

Мало такому! Нашкодив-бо двом язик його злобний:

Мужа на біль наразив, а на неславу — жону.

Вір мені, зовсім не милі мужам жінок походеньки:

Вуха нагострює всяк, хоч і не радий те чути.

Байдуже ставиться муж до жони — даремний донос твій,

Любить — то горя йому, ревний слуго, завдаси.

Як то нелегко провину чиюсь довести, хоч і явну! —

Захист ласкавий судді може й блудниця знайти.

Хоч би й сам спостеріг, та їй, не собі, він повірить, —

"Щось, — присоромить себе, — недобачати я став".

Витисне жінка сльозу — розплачеться сам, заволавши:

"Ой же, заплатить мені той осоружний шептун!"

Що ж на нерівний йдеш бій? Скуштуєш, подоланий, різки,

Ну, а вона у судді вже на колінах сидить!

Я ж за лихе не берусь, я не змішую в кухлі отрути,

Грізно в правиці моїй гострий не зблискує меч.

Я лиш благаю тебе: дозволь, щоб любив я спокійно, —

Що може м'якшого бути, ніж це прохання моє?

Ти — чи то він, чи вона — охоронче кралі моєї,
Ти, хто взаємних утіх так і не зможе пізнати!..
Рани б такої ж я зичив тому, хто тобі, ще дитині,
Те, що ту втіху дає, гострим залізом одтяв, —
Був би, напевно, прихильніший ти, якби сам коли-небудь
Силу кохання відчув, — ти б розумів прохача!..
Не для коня ти вродивсь, не годишся для грізної зброї,
Не потрясе бойовим списом правиця твоя...
Все це — заняття мужів, одкинь сподівання на мужнє,
При господині своїй мирні клейноди носи!
Їй повсякчас догоджай: не завадить велительки ласка,
Бо, як утратиш її, — хто ти чи що ти таке?
В неї ж і врода цвіте, і юні роки наймиліші, —
Чи пропадати, скажи, тій небуденній красі?
Сторож ти вельми зіркий, але й такого одурять:
Те, за що двоє взялись, дійде таки до пуття.
Втім, не зайве прохать. Тому-то, поки прохаю,
Добру нагоду лови — гарно обом прислужись!
4
Я не посмів би покривлені звичаї брати під захист,
І задля блуду свого зброю лукаву знімать.

Тож, коли в хибах корисно зізнатись, я зізнаюся:

Чим, нерозумний, грішу — мов на тарелі подам.

Хибу й ненавиджу я, й за ненависну цупко тримаюсь.

Те, чого б радо позбувсь, ой, як нелегко нести!

Не вистачає снаги, щоб собою ж я міг керувати,

От і пливу навмання — човен на хвилі хиткій.

Бо не одна якась врода мене до любові схиляє —

Сотні причин є на те, що ненастанно люблю.

От соромливо котрась із красунь свої очка опустить —

Я — вже в новому сильці: звабила цнота мене.

Бачу, зухвала котрась. Ну що ж, не селючка принаймні —

Мабуть, на ложі м'яким жзавою буде вона.

Стріну сувору, немов із сабінок, — подумаю: "Хоче,

Тільки на вид не подасть — бач, гордовита яка!"

Ту, що освічена, теж полюблю: визнається в науках;

Щирістю знадить і та, що й не лизнула наук.

Інша похвалить мій вірш, Каллімаха вважаючи грубим, —

Вірш мій подобався їй, вірша творцеві — вона.

Ще якась інша пісні мої, як і мене, хто їх пише,

Ганить, а я залюбки з нею забаву б повів.

Ця — вигинається, ваблячи, ця — мов зламатись боїться,

Стане гнучкою, як муж в оберти візьме її.

Цю — через те, що так солодко, так переливно співає,

Я під час співу таки цмокнути в губки радий.

Ця пробігає по струнах розчулених пальцем проворним —

Тих найуміліших рук можна хіба не любить?

Рухами зваблює ця, її руки — то музика мірна,

Вправна в науці тонкій, плавно хитає стегном.

Що вже про мене казати? Від будь-чого запалаю.

Дай Гіпполіта сюди — й з нього тут вийде Пріап.

Ти героїням дорівнюєш давнім, така вже висока,

Що ж, усе ложе — твоє, матиму ласувати чим.

Меду й при куцій лизну — схиляють обидві до блуду.

Куца чи росла — дарма: радий я цій, як і тій.

Не причепурена ця? Причепуриться — мову загубиш.

Прибрана? Бачиш усе, чим володіє вона.

Світла полонить мене, золотава — також полонить,

Часто втішала мене й смаглої барви любов.

Темним — на білій, мов сніг, дівочій шиї волоссям

Леда, перша з красунь, не вирізнялась хіба?

Жовте воно? А хіба ж не таким променіла Аврора?..

Тільки б кохання було — я припасую зразок.

Юність чарує мене, при старшій — теж не дрімаю:

Тій не бракує краси, розумом — старша бере.

Втім, котру не візьми з-між цвіту жіночого в Римі, —

Кожну б я мати хотів і не хотів — уступить!

5

Ні, не вартує любов (одійди, луконосний Амуре!),

Щоб раз у раз я собі так ото смерті жадав!

Хочу порвати з життям, лиш зраду твою пригадаю, —

Видно, твій жереб такий — мукою бути мені.

Не перейняв я листа, очевидного доказу зради,

Не підстеріг, що тобі хтось подарунок зробив.

О, коли б я винував, не надіючись на перемогу!..

Та в моїй справі, на жаль, місця слабкого нема!

Добре тому, хто милу свою без вагань захищає,

Хто міг почути тверде: "Я не чинила того!"

З кременю той, своїй кривді годить, хто, прагнучи пальми,

Хоч би й кривава була, бруд на оскаржену лє.

Я ж — о горе мені! — я сам, одсунувши келих,

Бачив, тверезий, усе (ти була певна, що сплю),

Бачив я: порухом брів спілкувались ви між собою,

Не вдаючися до слів, мову кивками вели;

Не німували й очі твої; велемовним і стіл був,
Списаний дрібно вином; пальці були говірки.
Мову, хоча потайною була, до кінця зрозумів я:
В кожному з порухів тих слово якесь пізнавав.
Гості здебільшого вже розійшлись. Із юрби гомінкої
Двоє чи троє лишень ще залишились кунять.
От і я вгледів тоді, безсоромні, ваші цілунки —
Вкупі не губками лиш, а язичками були.
Так навіть рідна сестра не цілує поважного брата,
Так — хіба любка того, хто аж усох від жаги.
Мабуть, і Феб не так цілував яснолицю Діану,
Так лиш Венера могла пестити Марса свого.
"Що ти? — вигукнув я. — Кому віддаєш мою втіху?..
Хто позбавляв мене прав на володіння моє?
Щастя зі мною діли, як ділю його я із тобою, —
Як зазіхнути посмів третій на наше добро?"
Гнів ті слова мені клав на язик; у винної, бачу,
Соромом густо лице гожий рум'янець залив.
Так зарум'янює небо Тіфона жона; наречену
Погляд палкий жениха в барву вганяє таку.
Так серед лілій троянда жахтить, такою є повня,

Як, зачарованих, вчвал хоче пустить басунів.

Кістка слонова така, як її, щоб од літ не пожовкла,

У меонійськiм краю пурпуром барвлять жінки.

Так чи подібно й вона зарум'янилась, та ще ніколи

Чаром таким осяйним не полонила мене.

В землю потупила зір — але чарувала так само,

Смуток їй хмури́в чоло — гарна хмурною була.

Вже я ось-ось, хоч було причепурене, рвать їй волосся,

Лиця рум'яні вражать мав у нестямі сліпій, —

Марно! Глянув лишень — опустились напружені руки:

Зваба жіноча міцним їй послужила щитом.

Щойно я гнівом палав, за мить — благав на колінах,

Щоб цілувала й мене, тільки не гірш, ніж його.

Та, засміявшись, таки цілувала — так уже щиро,

Що й Громовержцеві з рук випав би гнівний вогонь.

Мучуся далі: "Цілу́нки такі відчував і той другий?..

Ні! — хочу вірити в те — гіршими ласував він".

Так цілувала мене, як учив я, навіть солодше, —

Видно, своє щось, нове, в ті поцілу́нки внесла.

Ваби́ла тим (от біда!), що своїми губками спрагло

Мій ти втягала язик, скільки могла, а я — твій.

Не в поцілунках, одначе, біда, не на них нарікаю,

Хоч для своїх нарікань бачу причину й у них:

Лиш у постелі могла ти навчитися так цілувати...

Добре тебе хтось учив, добре на тому й жививсь.

6

Здібний наслідувач мови, папуга, з Індії родом,

Згинув!.. Рушайте, птахи, у похоронний похід!

Бийте, пернаті, себе благочесно крилами в груди,

Щоки свої раз у раз дряпайте нігтем твердим!

Замість волосся наїжене дрібно скубайте пір'я,

Горлом співучим своїм довгу трубу замініть.

Годі вже скарг, Філомело, на владаря-ісмарійця!

Горю з перебігом літ угомонитись пора!

Рідкісний птах не живе — його, тужлива, оплакуй:

Ітіс — велика, але ж давноминула журба.

Всі ви, хто порухом крил верстає путь у повітрі, —

Плачте! Та понад усіх, горлице, ти розпачай!

Приязню повнилось ваше життя, чуттям обопільним,

Вірність постійна, міцна з вами була повсякчас.

Чим був з Фокіди юнак для аргосця Ореста, тим самим,

Горлице, поки ще жив, був той папуга тобі.

Що то за вірність була! Пір'їн яке різнобарв'я!

Голос, що так озивавсь на усілякі лади!..

Лиш подарований — тут же сподобався ти моїй милій,

Слава пернатих, і що?.. Все-таки мертвий лежиш...

Міг ти й смарагди крихкі затьмарити крил своїх сяйвом,

Дзьобик шафраном яснів і променився багрецем.

Де ж іще інший є птах, щоб так наслідував голос,

Щоб наче справді слова з горла свого видавав?..

Заздрості жертвою став — до грізних боїв не хилився,

Був говірким і любив спокій та мир над усе.

От перепілки: жити для них — означає сваритись, —

Думаю, саме тому довго, сварливі, живуть.

Ситий був крихтою ти, й такий уже говірливий,

Що між наїдків було ти й поклювать не встигав.

А полюбляв ти горіх або мак — причину дрімоти,

Спрагу вгашала тобі крапля простої води.

Пажерний яструб живе, в повітрі кружляючи, й каня,

Й галка, що кряче всякчас та накликає дощі,

Як і ворона — ненависний птах зброєносній Мінерві, —

Може прожити вона, кажуть, за дев'ять віків.

Згинув папуга, однак, — відлуння мови людської,

Дар, що сюди завітав з крайніх околиць землі!..

Долі жадлива рука по найкраще звикла сягати,

Гірше — вповні свій вік, аж до кінця проживе.

Бачив нікчема Терсіт похоронний вогонь Філакійця;

Гектор — попелом став, поки брати ще жили...

Зайве нагадувать, як господиня благала за тебе,

Як ті благання тремкі вітер по морю розніс...

Сьомий визирнув день, але восьмий — вже не всміхнувся,

Парка-бо нитки життя не приточила тобі.

Не заніміло, проте, у горлі затерплого слово,

Мовив, півмертвий уже: "Люба Корінно, прощай!"

Під Єнісейським горбом гайок дубовий темніє

І зеленіє земля в росяних травах довкіл.

Там, якщо віру ймеш, сумирне селиться птаство

Й не проникає туди жоден пернатий хижак.

Лебеді там на розлогім лузі пасуться, невинні,

Й фенікс — єдиний зразок вічного роду свого.

Віялом там розпускає свій хвіст і птиця Юнони;

Голуб з голубкою там ніжно воркують собі.

Прийнятий в їхню сім'ю в тім гаї зеленім папуга

Всіх добродішних птахів словом чарує своїм.

Над кісточками — горбок, для пташки — надто великий;

Камінь маленький зате і відповідний двовірш:

"Як господиня любила мене — розумію з нагробка.

Більше, ніж навчений птах, мовою я володів".

7

Доки я щораз нове звинувачення слухати маю?

Вже й захищатись, повір, геть набридає мені.

Варто зирнути на верхні ряди в мармуровім театрі,

Вже дорікаєш: "Ага! Он котру оком пасеш!"

Варто й на мене зирнути якійсь цілком випадково —

Вже щось вичитуєш ти, пильна, з обличчя її.

Жінку якусь похвалю — мені вискубать хочеш волосся,

Лаю — вважаєш: "Хитрун! От напускає ману!"

Свіжістю грає лице — нарікаєш: "Байдужим зробився".

Зблідну — "Когось покохав!" — підозріваєш мене.

Хай би вже справді провину якусь я чув за собою:

Легше-бо кару нести, як по заслuzі вона.

Ти ж безпідставно мене винуватиш, віриш марницям,

Гнів свій змісту й ваги ти позбавляєш сама.

Глянь на осла довговухого, на нещасливу тварину:

Скільки його не шмагай, він не перейде у чвал...

Ще один злочин: з тією, що вправно вкладає волосся,

Із Кіпассідую я... ложе твоє осквернив.

Та якби справді до блуду тягло мене, чи на якусь там

Служку просту — о боги! — міг би поквипитись я?..

Хто з-поміж вільних рабині б хотів? Кому було б мило

Плечі, де слід батога, брати в обійми свої?

Ще ж та служниця, додай, з умінням подиву гідним

Зачіски може робить — ціниш те вміння її.

Чи до тієї, що вірна тобі, залицятися варто?

Облизня б тут же схопив, вийшла б і справа на яв.

Тож і Венерою, й хлопця крилатого луком клянуся —

Класти на мене вину жодних не маєш підстав.

8

Ти, що готова зробити хоч тисячу зачісок різних,

Ти, Кіпассідо, кому варто б чесати богинь,

Ти, що й до любовців хист, як я пересвідчився, маєш,

Більше мені помічна, ніж навіть пані своїй, —

Хто про зв'язок наш доніс, відкіль дізналась Корінна,

З ким до любовної гри в ліжко лягаєш не раз?

Може, рум'янець видав мене чи слово, зірвавшись,

їй підказало, що ми бавимось потай тепер?..

Сам же я застерігав — небезпечна любов до служниці:

Хто на ту стежку ступив — глузду бракує тому!

Втім, Брісеїди, рабині, запрагнув сам фессалієць;

Фебову жрицю кохав перший з мікенських вождів.

Я — не могутній Ахілл, не Тантала внук, то чи мав би

Нехтувать тим, що колись мило було владарям?

Оком пильнішим на тебе колись-то твоя господиня

Глянула — й тут же тебе вкинуло, бачив я, в жар.

Я зате не розгубивсь; пам'ятаєш, став присягатись,

Навіть Венеру саму кликав, щоб свідком була?

Вибач, богине, мені! Я не винен — криві ті присяги

Ти вітровіям вели гнать на простори морські!

Ти ж, Кіпассідо, відваж за труд мені плату солодку:

Нині, смаглявко, до гри знов побіч мене лягай!

Що це ти брівки звела? Страхи снуєш свіжі, невдячна?

Замість обом водночас, краще служи одному.

А як відмовиш, дурненька, мені — зізнавшись в усьому,

Я господині твоїй сам принесу каяття.

Все, Кіпассідо, їй оповім — коли ми кохались

І в який спосіб, і де, й скільки разів це було.

Ти, що на гнів свій палкий не скупися для мене, Амуре,

Хлопче, що в грудях моїх тихе гніздо собі звив!

Що ж мене кривдиш усе, хоч твоїх таборів я ніколи

Не покидав, та чомусь тут таки й ран зазнаю!

Факелом палиш своїх, у своїх же стріли пускаєш, —

Що то за слава така? Краще долай ворогів!

От гемонійця візьми: свого друга вдаривши списом,

Він же для рани йому засіб подав помічний.

Глянь на ловця: переслідує здобич, а наздогнавши, —

Тут же й лишає її — вже за новою біжить.

Нас, що слухняні тобі, діймає лук твій дошкульний,

А до зухвальця чомусь млява правиця твоя.

Що то за втіха — об голі кістки стрілу притупляти?

Геть од любові я всох — голі zostались кістки.

Стільки довкола мужів і стільки жінок без любові —

Там попітніти б тобі, щоб на тріумф заслужить!

Рим, якби сил не зібрав, у світ широкий не рушив, —

Досі пишався б хіба кривлями з очеретин.

Воїн за вислугу літ отримує, втомлений, поле.

Кінь, що мету обгинав, тихо пасеться собі.

Під окриттям на підпорах стоять розхитані судна,

Хто вже з арени зійшов — меч дерев'яний бере.

Тож і мені, хто своє відслужив у жінок, у любові,

На відпочинок піти — чи не найвища пора?

9а

Скаже з богів хтось: "Живи й не люби!" — подякую чемно:

Жінка — це зло, а проте надто солодке те зло!..

Тільки-но я вдовольнюсь, і вляжеться пристрасть жагуча —

Знов кудись вихор жене душу стражденну мою.

Так, коли здибиться кінь, наосліп із вершником рине,

Спінений, вже він тоді навіть не чує вузди.

Так, біля берега вже, запливаючи в гавань безпечну,

З вітром раптовим судно знову летить на глибінь.

Ось як носить мене Купідона подув непевний!

Знову сягнув по стрілу бог пурпуровий — Амур.

Можеш пускати її! Ось я, беззбройний, — перед тобою.

Тут тобі вистачить сил і не здригнеться рука!

Ба! В мене стріли самі вже летять: сагайдак не настільки

Місцем є звичним для них, як саме серце мое!

Все ж нещасливець той, хто ніч проспить непробудно,

Той, кому довге спання — то наче дар дорогий.

Дурню! Що ж таке сон, як не смерті холодної образ?

Часу доволі для сну кожному доля подасть!

Хай голосочком своїм моя любка й неправду говорить,

Хай! А я буду радіть, тільки б надія була!

Хай то щебече мені, то докорами хай дошкуляє,

Хай то натішусь при ній, то, з'ївши облизня, йду.

Марс перемінний — ця риса від пасерба, від Купідона, —

З нього зразок беручи, меч свій оголює Марс.

Ти — легковажність одна, як метелик — що там ті крильця?

Втіхи то щедро даєш, то забираєш нараз.

Тож, коли з ненькою гожою чуєш мене, Купідоне, —

В серці моєму всякчас, доки живу, владарюй!

Гурт жіночок, перелітна юрба, під твоїм буде берлом, —

Так від народів обох шана пливтиме тобі.

10

Так, це від тебе колись, так-так, від тебе, Грецине,

Чув я, що двох водночас годі любити жінок

Я через тебе в біді, через тебе впав, безоружний, —

Двох я — хіба не ганьба? — двох одночасно люблю.

Дві вони — кралі між краль, обидві — мов із малюнка,

Щодо освіти також — наче дві краплі води.

Вродою вдатніша ця, але й та настільки ж удатна,

Більш до цієї горнусь, хоч до тієї не менш.

Мучать мене дві любові нараз, розколюють навпіл, —

Так супротивні вітри бавляться в морі судном.

Що ж безконечні подвоюєш ти, Еріцино, страждання?

Може, щоб лиха сьорбнуть, мало кохати одну?

Лісу — листків додаєш? Зірок — мерехтливому небу?

До глибодонних морів — ще підливаєш води?

Втім, краще так, аніж нидіти мав би один, без любові, —

Ворогу б я побажав кроком суворим іти.

Ворогу б я побажав у порожній лежати постелі,

Де простягтися до сну не заважає ніхто.

Ну, а мені хай жорстока любов не дає загнивати —

Тільки б не був я один лежа мого тягарем!

Хай мене любка моя добиває (ніхто ж не завадить!),

Як до снаги, то одна, а як ослабне — то дві!

Вистачить праці для двох я стрункий та жилавий хлопець, —

Може, ваги не добрав, м'язи не мляві зате.

Твердості їм додає ще й природна жага насолоди —

Жінки, яка б не була, зроду я ще не підвів!

Часто цілісіньку ніч у постелі я бавився жваво,

Зранку — знову до гри, втоми немов не було.

Щастен, кого в обопільних змаганнях долає Венера!

Рад би я в них полягти з волі безсмертних богів!

Хай свої груди вояк підставляє під стріли ворожі, —

Кров'ю, що в битвах пролив, купить він славу собі.

Хай багатіє багач, хай, брехливий, сьорбне з того моря,

Що в ненаситі своїй стільки разів борознив!

Ну, а мене хай хвилюють хіба що справи любовні,

Хай серед них мене смерть на відпочинок пошле.

Хай в похоронний мій день, сльозу пустивши, хтось мовить:

"Смерть маєш саме таку, що увінчала життя".

11

Першою стежку хистку по морській здивованій хвилі

На пеліонській горі стята вказала сосна,

Що між ударами скель провезла колись дорогоцінне

Руно, яке звіддала вабило сяйвом рудим.

От коли б той корабель, — щоб ніхто веслом не бив хвилі, —

Арго, тоді затонув, згубних напившись вод!..

Ось, покидаючи дім і прихильні пенати, і ложе,

Хоче Корінна ступить на небезпечні шляхи.

Будуть — о горе! — й для мене лячними зефіри та еври,

І льодовитий Борея, і розгарячений Нот.

Не намилуєшся там ні містами, ні зеленню лісу —

Море зрадливе довкіл, синява всюди одна.

Там, серед моря, ні камінців не побачиш барвистих,

Ні черепашок: вони — тільки на вогкім піску.

Лиш побережжя мережте, дівчата, слідами біленьких

Ніжок: безпечне воно; далі — дороги сліпі.

Хай вам розкажує хтось про звади вітрів, про Харібду

Й Скіллу, про те, як між них хвилі вирують морські;

Як із глибин, наче леза, зринають Керавнії скелі,

Де там, в якій із заток, Сірта Велика й Мала.

Хай повідає хтось — ви йому вірте; хто слухачем є,

Жодна негода тому не заподіє біди.

Пізно, коли вже відв'язано шнур, озиратись на берег:

Вигнуте днище судна в безкрай солоний летить.

А мореплавець, ворожих вітрів боячись ненастанно,

Поряд — рукою сягнуть — бачить і хвилю, і смерть.

Леди синів — яснозорих близнят — благатимеш слізно,

Зойкнеш: "Ой, добре тому, хто на несхитній землі!"

Справді-бо краще собі прилягти та книжку гортати,

Ліру фракійську дзвінку часом узяти до рук..

Може, кажу щось пусте, чим вітри забавляться буйні, —

Хай Галатея веде, приязна, твій корабель!

Вроду таку загубить, нерейди, — був би це злочин,

Ви учинили б його, ви і ваш батько — Нерей.

Не забувай лиш мене, повертайся з вітром попутнім,

Хай у вітрила твої, духу набравшись, він дме!

Море могутній Нерей хай до нашого берега хилить,

Хай сюди віють вітри, котяться хвилі сюди!

Палко благай, щоб зефіри одні напинали вітрило,

Лиш затріпоче — сама вміло скеровуй його!

Першим із берега я корабель мені знаний завважу

Й вигукну: "Ось він везе — бачите? — наших богів!"

Візьму на руки тебе. Ні числа, ні порядку в цілунках

Не пильнуватимем ми. Жертва подячна впаде.

Наче та постіль м'яка, буде слатись пісок перед нами,

Будь-який пагорбок нам правити буде за стіл.

Там за Лієєм п'янким не одне мені, певно, розкажеш, —

Як серед моря, було, ледь не втонув корабель,

Як ні непевна година нічна, ані Нот буревійний

Не зупинили тебе, поки до мене пливла.

Йнятиму віру всьому, хоч була б то вигадка чиста.

Врешті, чому ж би мені мрії своїй не годить?

Тільки б тим радісним днем, оздоба небес, Світлоносець,

Чвалом пустивши коня, швидше мені заяснів!

12

Я переміг! Увінчай же чоло моє, лавре звитяжний!

Бо ж обнімаю таки любу Корінну мою!

Хто лиш її не беріг — чоловік, і замки, і сторожа,

Щоб не підкрався хитрун, — всі проти мене були.

З-між перемог саме та найгучнішого варта тріумфу,

Де, не піднявши меча, здобич безкровно беруть.

Що там рови, що мури вкруг міста? Все це — марниці:

Жінку, досвідчений вождь, жінку я нині здобув!

Як повалився Пергам по облозі десятилітній —

Скільки в Атрідів-братів слави тієї було?

Я ж ні з ким іншим її не ділю: плоди перемоги

Буду лиш я пожинаць, не якийсь інший вояк.

Сам я тут був за вождя, сам воїном був — піхотинцем,

Сам же й вершником був, сам і клейноди носив.

Звершень моїх не применшила доля чимсь випадковим —

Гучно, тріумфе, ступай, світла турбото моя!

Привід війни не новий: не викрали б доньку Тіндара —

Мир і Європи б тоді, й Азії не полишав.

І чи не жінка вином розгарячених диких лапів

І напівконей, було, в бійку ганебну втягла?

Жінка й в твоєму краю, справедливий Латине, троянцям

Поштовх дала до нових кровопролитних боїв.

Жінка й тоді, коли Місто ще юним було, нацькувала

Римлян на тестів — до рук грізну їм зброю дала.

Б'ються бики, не раз бачив я, за білосніжну телицю, —

Збоку дивилася та — їм піддавала снаги.

З-між багатьох і мені, воякові, — але без убивства, —

Взяти звелів Купідон славні знамена свої.

13

Плоду, що в лоні вже зрів, позбувшись так нерозважно,

Зблідла Корінна лежить — бореться смерть із життям.

Рішення те, небезпечний свій намір, ховала від мене;

Гнівом по праву киплю, та переважає страх.

Плід той від мене вона понесла, принаймні, в те вірю:

Часто, що бути б могло, те я за дійсне беру.

Мати Ісідо, чий край — хлібодайні ниви Канопа,

І Паретоній, і Фар, в пальмах увесь, і Мемфіс,

Де, у просторому річищі граючи, Ніл бистроплинний

В море крізь сім своїх брам води вливає свої!

Систром твоїм закликаю тебе й Анубіса видом —

Хай шанобливо в віках служить Анубіс тобі,

Хай проповзає змія некваплива вколо приносин,

Апіс хай в почті твоїм, бог рогоносний, іде, —

Глянь милостиво сюди — в одній ти двох порятуєш:

їй подаруєш життя, — ну, а вона вже — мені.

Часто при святі твоєму вона тобі в храмі служила,

Галли тим часом, жерці, кров'ю кропили твій лавр.

Ти ж допомагаєш вагітним жінкам, що їм роздуває

Стан, нещодавно гнучкий, лона прихований плід.

Будь же прихильною й ти, молитви мої вчуй, Ілітіє!

Вір мені, гідна вона ласку пізнати твою.

Сам в білосніжному весь обкурю тобі миром жертovníк,

Сам подарунки до стіп, як обіцяв, покладу

Й напис додаю: "За Корінну врятовану — дар від Назона".

Ти ж для дарунку цього й напису місце зроби.

І, якщо можна в тривозі такій давати поради, —

Більше, Корінно, не смій важити власним життям!

14

Що то за користь жінкам — не брати участі в битвах,

Не виступати в похід у щитоносних рядах?

Воєн не треба — своєю ж себе вони зброєю ранять, —

Часто на долю свою сліпо знімають меча!

Та, що незрілий ще плід виривати з утроби навчила,

В битві із власним життям мала б сама полягти.

Справді-бо: лиш через те, щоб живіт не поганили складки,

Для смертовбивства цього площу всипати піском?

Звичай такий полюбляли б колись — од того душогубства,

Певно, до пня вже б давно вигинув рід наш людський.

Знов довелося б шукать, хто б каміння в пустельному світі

Кидав, щоб роду людей дати початок новий.

Хто подолав би Пріамову рать, коли б гожа Фетіда,

Моря богиня, свій плід не побажала носить?

А коли б Ілія в лоні тугім близнюків умертвила, —

Хто б то на пагорбах тих Місто владарне заклав?

Так і Венера: коли б, завагітнівши, вбила Енея, —

Досі б не знала земля, що то таке — владарі.

Втім, не було б і тебе — такої краси! — якби мати

Так учинила колись, як її донька — тепер.

Навіть я сам, кому краще було б од любові сконати,

Дня б не побачив, якби ненька згубила мене.

Що ж виногроно з лози, як воно ще незріле, стинати?

Незарум'янене ще яблуко — з гілки зривать?

Вичекай трохи — самі опадуть; хай росте, що родилось,

Не пожалкуеш об тім, бо нагорода — життя!

Що ж ви знаряддям якимсь копирсаєтесь в лоні своєму,

А ненароджених ще — поїте трійлом їдким?

Кров'ю синів колхідянці розгніваній всяк докоряє;

Кожному Ітіса жаль — ненька ж убила його!

Люті були матері! Але й привід для лютості мали:

Кров'ю своїх же дітей металися чоловікам.

Ну, а який нині вас Терей чи Ясон спонукає

Так от, долаючи страх, зранювать лоно своє?

Таж на той злочин не йде у печерах вірменських тигриця,

Навіть левиця не вб'є, грізна, маляти свого, —

Чинять це ніжні жінки, але — не безкарно для себе:

Часто, вбиваючи плід, гине убивця сама.

І, як несуть її, простоволосу, вогневі в поживу, —

Кожен покійниці вслід: "Так їй і треба!" — кричить.

Хай всі слова ті, одначе, розвіються в далях ефірних,

А віщування мої зробляться звуком пустим!

Хай вона раз лиш, боги милосердні, схибить безкарно,

Лиш один раз, а тоді, вдруге, — хай кару несе!

Персню, що зблиснеш ось-ось на пальчику любки-красуні,

Свідку моєї жаги (в тому вся цінність твоя!),

Милим даруночком будь! Од радості вся заяснівши,

Хай на свій пальчик вона хутко надіне тебе.

Гарно так їй підійди, як вона мені гарно підходить,

Ніжно круг пальчика їй, наче віночок, обвийсь.

От пощастило тобі!.. Забавлятися буде тобою, —

Сам подарунок зробив — сам же і заздрю йому!..

От якби в перстень той діва Її мене обернула

Чи чародійник старий — житель Карпафських глибин!

Тут же б запрагнув тебе, грудей торкнувся б, а далі —

Волю б лівиці я дав — нею б сягнув під поділ.

З пальця, тісний, зісковзнув би таки, припав би до лона,

Вже не кільцем, а грудьми (бо чарівник!) — до грудей.

Чи послужив би печаткою їй — для листів потаємних,

Щоб не чіплявся камінця віск із таблички цупкий.

А якби прикрим був лист, я тулився б до вуст її вогких,

Тільки б писання того не запечатать мені.

В скриньку захоче покласти мене — не дам себе зняти:

Тут же тіснішим кільцем довкола пальця зімкнусь.

Смутком тобі, моя любко, мій світе, повік хай не буду,

Пальчик твій без нарікань радо хай носить мене

Навіть тоді, коли в теплій воді омиватимеш тіло, —

Не постраждає ж у ній очко ясне — самоцвіт,

А навпаки: будеш голою — хіть мої члени розпалить,

І, хай я перстень лише, діло своє довершу.

Втім, чи не сню наяву? Рушай же, дарунку маленький!

Хай вона знає, що ти — вірності нашої знак!

16

Ось я в Сульмоні живу, в третині краю пелігнів,

Тут не просторо, але — води здорові довкіл.

Хай опівденна жарінь до тріщин випалить землю,

Хай із висот палахтить лють Ікарійського пса, —

Води проточні й тоді підволожують ниву пелігнів,

Трави на ґрунті пухкім мають до росту снагу.

Щедра зерном тут земля, щедріша — на винограда,

Видно подекуди тут навіть Паллади плоди.

Де лиш струмочок дзюрчить — м'яка простелилася зелень,

Дерен вологій землі служить за тінь рятівну.

Тут лиш вогню мого брак... Та ні, я схибив на слові:

Мій-бо вогонь — при мені, одаль — причина вогню.

Хай мені б місце хтось дав між Кастором і його братом, —

Я, аби бути при тобі, не захотів би зірок.

Хай в неспокої лежать, земля хай душить і кривдить

Тих, хто далеко проклав по видноколу шляхи!

Вже коли треба в дорогу рушать кудись на край світу,

Хай би хоч за юнаком дівчина мусила йти.

Я б навіть Альпи долав під вітром їдким, аби тільки

З милою, тільки б удвох, — і насолоду б дістав!

З милою перепливти я б наважився Сірти лівійські

Й нотам, мінливим вітрам, парус довірити свій.

Я не злякався б страховиськ морських, що під лоном дівочим

Гавкають, ані твоїх, скельна Малее, заток,

Навіть Харібди, що, судна поглинувши, цілим потоком

Воду вивергує й знов, спрагла, вбирає її.

Щойно ж гору візьме вітровладна сила Нептуна,

А рятівничих богів хвиля кудись однесе, —

Ти на рамена мені білосніжні клади свої руки —

І попливу я з таким милим, легким тягарем.

Часто, щоб бути з Герб, закоханий плив на той берег;

Був би й тоді переплив, та не заблиснув ліхтар.

Тут я без тебе... Й хоча мене стримують ниви, багаті

На виноград, хоч довкіл — щедрі струмками поля,
Хоч рівчаками спрямовує хвилю рільник роботящий,
Хоч прохолодний вітрець бавиться листям дерев, —
Все ж не вславлятиму я цілющого краю пелігнів,
Батьківських, рідних мені, не величатиму нив, —
Скіфів хіба, дикунів-кілікійців, британців і скелі,
Де Прометей залишив крові багрянні сліди.
Горнеться в'яз до лози, лоза — тримається в'яза.
От тільки з милою я часто в розлуці чомусь.
Не присягалась хіба — і мною, й своїми очима,
Що наче зорі мені, разом іти крізь життя?
Тільки ж дівочі слова од летючого листя хисткіші,
Хвилі та вітер із них забавку роблять собі.
Та коли ти зберегла хоча б крихту уваги для мене,-
До обіцянок своїх час додавати й діла!
Тільки-но коні баскі бистрохідну рвонуть колісницю,
Ти понад вихором грив віжками лясни сама!
Ви ж, гордовиті, куди вона зверне, присядьте, вершини!
А на долинах витких — будьте легкими, шляхи!

17

Хто б уважав за ганьбу догоджати дівчині милій, —

Хай той суворий суддя ловить мене на ганьбі!

Хай там! Аби лиш не так мене мучила та, що посіла

Паф і Кітеру, де б'є пінява хвиля довкруз!

Тільки б ніжній своїй велительці здобиччю став я,

Раз уже доля така — кралі на здобич піти!

Врода вогню додає. Корінна різка, бо вродлива.

О, якби менше вона знала природу свою!..

Дзеркало винне! Від нього пиха: вона ж бо на себе

Лиш коли вбрана глядить і причепурена вся.

Хоч воно й так, хоч врода тобі дає право безмежне, —

Врода сліпуча, що й мій владно приковує зір, —

Все ж, із собою зрівнявши, мене відкидати не квапся:

З кращим (такий уже світ!) гірше йде в парі не раз.

Кажуть, що й Каліпсб закохалась у смертного мужа

Й не відпускала, хоч він тільки поверненням снів.

Вірять, що фтійський владар пізнав любов нереїди,

Що до Егерії в сні праведний Нума горнувсь.

А до Венери — Вулкан, хоч він (каліка, та й годі!)

Ногу коротшу тягнув, як від ковадла ступав.

Врешті, й двовірш цей начеб кульгав, але з героїчним

Гарно еднається тут дещо коротший рядок.

Тож і мене, моя зоре, прийми, якого вже маєш,

І, що робити мені, приписи в ліжку давай!

Не посоромлю тебе, тягарем тобі прикрим не буду, —

Зайве було б і ховать нашу любов од людей.

Замість багатств я дзвінких пісень нагромадив чимало,

Хто б то, скажи, не бажав бути хай згадкою в них?

Знаю одну таку: всюди себе видає за Корінну,

Все б оддала, щоб таки справді Корінною быть!

Та чи в єдиному річищі дві різні річки пливтимуть —

Щедрий тополями Пад і прохолодний Еврот?

Хай і в своїх книжечках я співаю тільки про тебе!

Хай завдяки лиш тобі зблискує в пісні мій хист!..

18

Поки ти пісню свою доводиш до гніву Ахілла,

Й зброїш, мій Марку, мужів, що присягнули тобі, —

Я лиш розтрачую час, лінивець, під тінню Венери,

Славні дерзання мої ніжний ламає Амур.

Часто я любці казав: "Лиши мене в спокої, врешті!"

Ще я не змовк, а вона — вже на колінах моїх.

Часто: "Таж сором..." — зітхав, — а вона, тамуючи сльози:

"Сором кохати мене?.. Ну й дожилась, дожилась!.."

Шию руками мені обів'є — все цілує й цілує,

Поки мене не вкладуть ті поцілунки рясні.

От і подоланий я! Вже не зброю — домашні діяння

Та свої власні бої славити буду в піснях.

Мав я і скіпетр в руці: трагедія нашим старанням

Виросла; їй і служив, скільки ставало снаги.

Висміяв паллу Амур, і котурни мальовані, й скіпетр,

Що його похапцем я так по-домашньому взяв.

І манівцем повело божество мене — любка гнівлива,

Над трагедійним співцем вже тріумфує Амур!

Що до снаги, те роблю: навчаю майстерно кохати

(Втім, та наука тонка вчителю шкодить не раз)

Чи сную вірші про те, що Уліссові шле Пенелопа,

А чи, Філлідо, про твій, скривджена владарко, плач, —

А чи про те, що Паріс, Макарей, і Ясон безсердечний,

І Гіпполіт, і його батько читали колись;

Що промовляла, журна, з мечем у правиці Дідона,

Що — повелителька струн Лесбосу ліри — Сапфо.

Скоро вернувсь мій Сабін, об'їхавши світ, із собою

Він попривозив листи — відгуків слово живе.

Значить, Улісса печатку впізнала жона його вірна,

Мачуха Федра — до рук лист Гіпполіта взяла;

Благочестивий Еней відповів нещасливій Еліссі;

І до Філліди є лист, тільки б живою була!

До Гіпсіпілі прийшло від Ясона писання печальне;

Фебові ліру, Сапфо (ти ж полюбила) склади!..

Тож і в твоїй, хоч озброєння, Макре, оспівуєш, пісні

Побіч із Марсом, бува, золотом блисне Амур.

Є там Паріс і жона-перелюбниця (славою — злочин!),

Є Лаодамія ще — з мужем померла вона...

Радше (я ж знаю тебе!) не бої, а кохання ти славиш, —

І таки в мій, прийде час, табір ти перебіжиш!

19

Зайве, на думку твою, пильнувати, дурню, дружину, —

Хоч ради мене пильнуй, підігривай мою хіть!

Лиш заборона смаку додає; дозволиш — набридне.

З дозволу — бовдур хіба, телепень буде любить.

Хай і страхи водночас, і надія служить коханцям,

Хай і відмова не раз місце блганню дає!

Що мені з щастя того, як його не відтінить хмарина?

Те, що нічим не грозить, те й не привабить нічим.

Дивну цю рису в мені таки вгледіла хитра Корінна, —

Знає, кмітлива, тепер, як упіймати мене!

Скільки разів на біль голови нарікала, здорова!

Я хоч-не-хоч за поріг мусив од неї іти...

Скільки разів дорікала мені — й ні в чому не винен

Мусив я стільки ж разів бути її прохачем!

Так одуривши мене, пригаслий вогонь піджививши,

Знову благанням моїм радо назустріч ішла.

Що то за ласки були! А що за слова найсолодші!

Скільки цілунків було — бачать боги! — і яких!..

Так от, красунечко, й ти, що недавно мій зір полонила,

Підступів часто лякайсь, часто мені відмовляй.

Перед порогом твоїм не раз мене змушуй лежати

Й мерзнути там одинцем, доки тягтиметься ніч.

Так, тільки так загартуєш любов, що міцнітиме з часом, —

Ось що мені до смаку, що підживляє мій дух!

Інша, масна, по яку лиш рукою досить сягнути,

Шкодить: мов меду об'ївсь — от і нудотно стає.

Не заховав би Данай свою доньку в мідяній вежі, —

Від Громовержця вона, певно, б у тяж не зайшла.

Ока з рогатої Іо й на мить на спускала Юнона —

І її муж через те Іо ще дужче жадав.

Хочеш легкого, доступного — з дерева рви собі листя,
Дзбанами воду черпай у повноводій ріці.
Щоб володіти коханцем найдовше — обманюй коханця.
От настанови даю!.. Знову на горі собі!..
Все ж потурання — на шкоду мені: втікачів — здоганяю,
А здоганяють мене — я тоді за втікача.
Ти, хто за жіночку, кралю свою, аж надто спокійний,
Двері свої зачинить з вечора вже поспішай.
Хто крадькома на поріг твого дому ступає, розвідай,
І чому в тиші нічній брешуть собаки не раз.
Що за листи, що їх жвава служниця приносить-відносить,
І чому кралі твоїй спати окремо кортить.
Хай ось таке допече тобі врешті колись до живого, —
Щоб на підозрі твоїй я свою хитрість гострив.
На побережжі, кажу, на безлюдді, пісок нехай краде,
Хто собі взяв за мету дурня дружину любить.
Ось що затаю: як жоні довіряти не перестанеш,
То перестане вона милою бути мені!
Довго я в муках чекав: пильнуватимеш добре дружину —
Добре снувати брехню, думав я, буду тобі.
Бевзь ти однак! На таке, що й сором дивитись крізь пальці,

Дивишся — тим і кладеш край насолоді моїй!..

Що ж це — о горе мені! — й не знатиму вже заборони?..

Вже й не помститься ніхто за подаровану ніч?

Жодних віднині страхів? Не зітхатиму вже на постелі?

Приводу вже не даси, щоб проклинав я тебе?

Що мені з того, скажи, дурнуватою звідника-мужа?

Він, недотепа, мені смак до любові псує!

Іншого йди пошукай, кому люба така терпеливість:

Доки мовчиш, як той пенъ, — я не суперник тобі!

КНИГА ТРЕТЯ

1

Ліс предковичний стоїть, що зроду не відав сокири, —

Віриться: тут божество має оселю свою.

Б'є між дерев джерело. Над ним — глибока печера.

Серед гілля звідусіль солодко тужать пташки.

Поки проходжуюсь тут, окритий розлогою тінню,

З думкою: що ж то мені Муза нашепче моя, —

Бачу, Елегія йде: вузлом — пахуче волосся,

Ніжка — коротша одна, це я таки спостеріг.

Вид — хоч малюй: принадне лице, прозора накидка,

Навіть у ваді ноги криється зваба якась.

Далі й Трагедія в довгій плащі ступає сягнисто:

Темне волосся крилом — їй на хмурному чолі.

Скіпетром в лівій руці, сувора, владно хитала,

Ногу (в котурнах була) їй обвивав ремінець.

"Доки, — вона почала, — ти зв'язаний будеш любов'ю,

Ладен те саме товкти, — доки, питаю тебе?

Де тільки п'ють, — усяк поведе про твою легковажність,

Де перехрестя доріг — чуть про ледачість твою.

Часто на тебе ще й тицяють пальцем, коли переходиш, —

Он, мовляв, той, кого бог жаром діймає, Амур.

Не помічаєш хіба, що ти — вже як байка для Риму,

Й сам же, собі на ганьбу, ще й підживляєш її.

Час на поважне звернуть, од тирса черпати наснагу!

Досить уже зволікань! За величаве берись!

Хисту свого не марнуй, оспівуй діяння героїв, —

Скажеш, я знаю, що ти — пустощів повен своїх.

Дійсно, грайлива твоя для дівчат не скупилася Муза,

Тільки ж легкі ті лади — то сама юність була.

Нині старанням твоїм, Трагедія Римська, хай славлюсь,

Хай у веліннях моїх зблисне натхнення твоє!" —

Мовила. І, як була, у своїх барвистих котурнах,

Голову рвучко звела з пишним волоссям своїм.

Тут, посміхнувшись, на неї Елегія скинула оком —

Мирт у правиці тоді, бачив, тримала вона.

"Що ж, — відмовила їй, — на мене так назираєш?

Чи без напору того ти — вже справді не ти?

Чи не сама ж до нерівного розміру зводила вдатись?

Чи не моїм же вела віршем зі мною бої?..

Ні, до величних пісень — своїх мені не рівняти,

Твій неозорий палац хатку затінить мою.

Я легковажна; турбота моя — Купідон легковажний;

Скромно тримаюсь свого і не берусь за чуже.

Якби не я — була б грубуватою навіть Венера —

їй, що є серця й снаги, неньці Амура, служу!

Де в чому все-таки вище стою: переносити можу

Навіть таке, що й тобі хмару жене на чоло.

Двері, що їх ти й котурном важким із місця не зрушиш,

Я щебетанням своїм за якусь мить одчиню.

Як обійти сторожів — чи не я навчила Корінну,

Як їй умінням тонким засувів вірність ламать,

Як із постелі ковзнуть, розв'язавши на туніці пояс,

І, щоб нечутно було, в тиші майнути нічній.

Я ж, пам'ятаю, не раз висіла на дверях жорстоких,
І з перехожих будь-хто міг прочитати мене.
Ще ж — бувало й таке — я пазуху служки, аж поки
Сторож не піде кудись, мала за сховок собі.
А пригадай, як на день уродин ти послав мене милій...
В воду жбурнула вона, варварка, друзки одні!..
І чи не я твого хисту щасливий леліяла засів?
Мій в тебе дар, а вже, бач, інша ним очі пасе".
Стихли обидві. А я: "Обох вас молю, закликаю, —
Лагідно слух прихиліть до боязких моїх слів!
Ти мені скіпетр у руку даєш, у котурни взуваєш —
Ось уже й слово гучне ледве тримається вуст...
Ти ж — обіцяєш любові моїй немовкнучу славу...
Будь же зі мною! Сплітай довший з коротшим рядком!
Дай хоча б крихту якусь, Трагедіє, часу співцеві:
Перед тобою — віки; крихтою — рада вона".
І пожаліла співця... Не вагайтесь, любощі ніжні!
Поки дозвілля, а там — праця поважніша жде.
2
В цирку сиджу не на те, щоб гарячих бачити коней, —
Все ж, кому зичиш вінка, й сам я за того молюсь.

Щоб говорити, прийшов я сюди, щоб сидіти з тобою,

Щоб упізнала в мені силу своєї жаги.

Ти — в перегонах уся; я — весь у тобі: глядачі ми —

Кожен, що миле йому, тим і годує свій зір.

Ну й щасливець же той, за кого так вболіваєш!

Як то вдалося йому ласки такої сягти?..

Був би щасливцем тим я, то миттю із загороди

Чвалом би коней пустив, повен одваги, снаги.

Віжками б ляснув не раз, бича їм дав би відчути,

Колесом я об мету на повороті б черкнув.

Та, спостерігши тебе, з прудкого став би повільним,

Із обімлілих долонь випали б віжки мені.

Так і Пелоп колись мало не впав під списом пісейським,

Лиш Гіпподамію вздрів — рівну богиням красу.

Все-таки він переміг — посприяла йому та красуня;

Хай посприяла б отак подруга-любка й мені!

Не відсувайся дарма: той самий в нас ряд, сидимо ми

Побіч. Коханцям дає гарні можливості цирк!

Гей, хто там справа! Годі вже так налягать на сусідку!

Їй неприємно, що ти трешся об неї плечем!

Ти, що за нами сидиш, кістлявим коліном, довгалю,

В спину їй так не впирайсь! От знахабніли усі

Он твоя палла пісок загібає, надто вже довга, —

Не підбереш, то я сам чемно її підберу.

Заздрісник — той твій поділ! Такі ото ніжки ховати!..

Тільки б дивитись на них! Заздрісник — той твій поділ!

Меланіон в Аталанти прудкої вздрів такі ніжки —

Й тут же запраглось йому ніжно погладити їх.

Ніжки й Діані малюють такі: полу підібравши,

Смілого звіра жене — діва, сміліша сама.

їх ще не вздрівши, горю. А що робитиму, вздрівши?..

Живиш вогонь — вогнем, морю — води додаєш.

Я ж із тих ніжок суджу: й все інше може нагнати

Слинку — що від очей одяг тонкий приховав.

Хочеш, щоб я вітерцем тебе холодив час од часу, —

Щоб перед личком тобі віялом легко махав?

А може, спека така не в повітрі — в серці моєму?

Й згубна до жінки жага спалює груди мені?..

Порох тим часом тонкий на твоєму вбранні осідає.

Білого тіла, бридкий, навіть торкатись не смій!

Втім, уже сяє похід! Ні слова! Всі занімійте!

Далі — в долоні плещіть! Золотом сяє похід!

Першою — крила до лету готові — несуть Перемогу.

Славна, до мене лети! Пальму коханцеві дай!

Хто довіряє морям, хай Нептунові плеще в долоні!

Я не прихильник води — на суходолі живу.

Марсові-батьку, вояче, плещи! Ненавиджу зброю:

Мир до вподоби мені й подруга миру — любов!

Фебе, сприйй віщунам, а ти — мисливцеві, Фебо!

Руки умільців тобі шану, Мінерво, складуть.

Житель села хай русявій Церері й Вакхові служить,

Вершник, кулачний борець, Касторе з Поллуксом, — вам!

Я ж, Венеро, плещу лиш тобі й стрілометним хлоп'ятам —

Тож починанням моїм, ніжна богине, сприйй!

Переміни моїй владарці настрій, схили до кохання!..

Вчула й кивком голови підбадьорила мене.

Згоду богиня дала, ще й ти погодься, благаю, —

Буду (Венеро, пробач!) над божество шанувать!

Я присягаюсь тобі стількома, що в поході, богами:

Хочу, щоб ти мені вік за володарку була!..

Ой, та тобі не вигідно тут, бачу: ніжки звисають...

Он поміж тих дощечок можна опору знайти.

Відгомонів уже хід. Починаючи грища Великі,

Претор усі водночас перші четвірні пустив.

Бачу обранця твого. Кого вибрала — хай переможе!

Коні, здається, самі чують, за кого стоїш.

Гей, та чи можна мету обгинать таким кругом далеким?

Он побіч неї промчав твій одчайдушний сусід!

Що це ти робиш таке?.. Вона ж вболіває за тебе!..

Лівою віжку, молю, лівою дужче напни!

Вибрали ми лопуха!.. Відкличте ж його, о квірити!

Тогою кожен махни, знак йому дай звідусіль!

Ось подають вже. Але твоя зачіска... Що з нею буде?

Ти нахились — я тебе мов під намет свій візьму.

Та розчинилася знов перед кіньми гарячими брама —

Від різнобарв'я вже знов замерехтіло в очах.

Гей же, вперед, поки вільна доріжка, до перемоги!

Милій моїй і мені, що забажали, — здійсни!

Їй пощастило; мені — не хоче щастя всміхнутись.

Пальму здобув він, а я — мушу собі здобувать.

Бачу іскринки в очах обнадійливі... Тут цього досить.

В іншому місці до них, що мені винна, додай.

З

Маєш тут, вір у богів... Зламала, невірна, присягу —

Вродою ж сяє вона — нині, як і колись!

Довгим волосся було, як вірність іще шанувала,

Є воно довгим, хоча — не побоялась богів.

Личко біленьке цвіло легким рожевим рум'янцем —

На білосніжне й тепер наче лягає багрець.

Ніжка була, ніби іграшка, — й нині вона бездоганна,

Вдатна, висока тоді, вдатна, висока — тепер.

В очках смішинки були — променились, мовби ті зорі, —

Ними в оману мене вводила, хитра, не раз...

Мабуть, присягу ламати жінкам боги ж дозволяють,

Мабуть, краса — це також не будь-яке божество.

Ще, пам'ятаю, очима клялась і своїми, й моїми —

Знову ж не їй, а мені котяться сльози з очей.

Що ж це, врешті, таке? Вона завдала вам образи,

Я ж за провину чужу маю страждати, боги?..

Втім, ви й Кефея дочку безвинно занапали, —

Ненька ж її, не вона, славила вроду свою.

Може, не досить того, що свідки з вас нікудишні,

Що насміялась вона з мене безкарно, з богів?

Маю ще й кару нести, знімаючи з неї провину?

Зраджений, зрадниці тій маю у жертву піти?..

Тож або "бог" — лише слово пусте, одне страховидло,
Що легковірну юрбу здавна дурманить, або
Він таки є десь — тоді, як бачимо, він не байдужий
До жіночок, ось чому все їм — як з гуски вода.
Чоловікам же погрожує Марс мечем смертоносним,
Списом незборним у нас мітить Паллада сама,
Лук Аполлона гнучкий на нас спрямовує стріли,
Навіть Юпітер для нас блискавку має в руці.
Краль не карають, дарма що ображені, жителі неба —
Тих-бо, хто їх не боявсь, мабуть, бояться самі.
Хто ж їм у храмі тепер на вогонь буде пахощі класти?
Більш рішучими будуть личило б чоловікам!
Вежі й гаї блискавичним вогнем уражає Юпітер,
Та не пускає тих стріл у віроломних жінок.
їх би й скарати усіх! А згоріла тільки Семела:
З богом ласкава була — й занастила себе.
А відсахнулася б, поки надходив палючий коханець, —
Батько для Вакха б не став матір'ю на якийсь час.
Що тут жалітись, однак? Чому нарікаю на небо?
Таж і в богів є душа, очі є в них, як у нас!
Був би я богом — дозволив би сам ображати брехнею

Жіночці, кралі якійсь, навіть моє божество.

Сам присягав би, що жіночка та не ламала присяги,

Щоб не казали, що я — з грона жорстоких богів.

Не зловживай лиш тією уступкою — плакати часто,

Мила, не змушуй мене — очі мої пожалій!

4

Марно, безжальний, отак пильнують свою жіночку ніжну:

Кожна хай дбає сама про поведінку свою.

Цноту шанує лиш та, що шанує її не від страху,

А через страх не грішить — то все одно, що грішить.

Тіло, скажімо, вберіг, а душа — таки чинить перелюб:

Ту, котру тягне на блуд, марно, кажу, пильнують.

Ба, тобі й тіла не вберегти, хоч усе б зачинив ти,

Все — а спокусник в'юном якось таки прослизне!

Де не боронять, перелюбу менше: там сама змога

Втіху любовну гнітить, млявою робить її.

Годі-бо заборонять! Заборона — спонука пороків.

Хочеш ти їх притлумить — краще їм не заважай!

Так, закусивши вудила, бува, непокірний вуздечці,

Ще необ'їжджений кінь, наче та блискавка, мчить.

Та, лиш відчує вільнішу вуздечку і вже не напнуті

Віжки на гриві густій, — тут же покірним стає.

На заборонене ласі ми всі: хай лікар, приміром,

Хворому скаже: "Не пий!" — гине вже той без води.

Сто на чолі й на потилиці стільки ж очей у зіркового

Аргуса, й тільки Амур часто дурить його міг.

Дівою в спальню Данаю впровадили; вколо — залізо

Й камінь, а все-таки й там матір'ю стала вона.

А Пенелопа, хоча наглядач не стеріг її жоден, —

Серед стількох женихів цноту свою зберегла!

Знадне — що під замком; охорона — злодія дражнить.

Мало кому миле те, що під рукою лежить.

Часто не вродою жінка бере нас, а пристрастю мужа:

Щось, видно, є в ній таке, раз його так розпекла!

Жінці перелюб ціни додає: мов скарб той, пильнують;

Більше тут важить сам страх, аніж принади її.

Хочеш, обурюйся, але... заборонена втіха — солодша;

Вабить нас та, що шепне, поцілувавши: "Боюсь!"

Вільних, до речі, тримать під замком — це проти закону:

Хай лиш рабині, з чужих, мов у в'язниці, живуть.

Тож, коли сторож похвалиться: я тут, мовляв, постарався, —

Значить, для слави раба цноту свою береже.

Гірш селяка того, хто переймається зрадою жінки,
Звичаїв Риму як слід, мабуть, не знає такий.
Хто ж заснував його? Збройного Марса сини позашлюбні:
Ілія ж двох привела — Ромула й Рема — на світ.
Хочеш цнотливої? То водночас не шукай собі кралі:
Вроду й цнотливість, повір, годі до купи звести.
Є в тебе глузд — не прискіпуйсь до жінки, брів не нахмурюй,
Правил, вимогливий муж, їй не встановлюй твердих.
Друзів її (а їх буде чимало!) вітай щиросердно —
Хоч невеликий це труд, вдячність велика зате:
Де лиш забава якась — будеш гостем поміж молодими,
Дома, хоч сам не давав, щедрі побачиш дари.

5

Ніч була. Сон і мені зімкнув натовлені вічі.
Тут і наснилось таке, що аж взяли дрижаки.
Сонцем осяяний горб, дубовий гай у підніжжі,
Різноголосся птахів поміж галуззям рясним.
Нижче, під гаєм, луг зеленів, аж очі вражало,
Тихо струмок жебонів, живлячи трави густі.
Сам я під листям дерев од спечного дня заховався,
Тільки спекотно було навіть під листям дерев.

Отже, з'явилась нараз, квітучі смакуючи трави,

Біла корова; на ній — жодної плямки ніде.

Білим настільки й сніг не буває, що тільки-но випав

І на грайливий струмок перемінитись не встиг,

Чи молоко од вівці, що цівками в повну дійницю

Туго з набряклих дійок, піну збиваючи, б'є.

Був їй супутником бик — за мужа корові щасливій;

Побіч красуні-жони він собі ліг на траву.

Доки лежав і відригував трави і ще раз жував їх,

Заново живлячись тим, що лиш недавно спожив, —

Сон його, видно, здолав — головою рогатою низько

Він до землі нахилився — так мені снилось, кажу.

Бачу, ворона летить; ковзнувши легко в повітрі,

Сіла на зелень м'яку й каркнула, птаха хрипка.

Дзьобнула тричі корову й з грудей її білосніжних

Шерсті скубнула пучок — цілий пучок білини.

Та, завагавшись, таки залишила бика і те місце, —

На її грудях, однак, бачив я, кров запеклась.

А спостерігши, що одаль бики пасуться на травах, —

Одаль і справді паслись на пасовищі бики, —

Тут же помчала туди й сама, приєднавшись до стада,

Весело стала скубти буйнозелену траву.

Тож поясни мені, хто б ти не був, кмітливий товмачу,

Зміст отих видив нічних — що означали б вони?

Так запитав я, а той, хто сні опівнічні тлумачить,

Мовив, — здавалось, кладе кожне із слів на вагу:

"Спека, що ти поривався від неї під лист шелестливий,

Та все одно не сховався, то твоя пристрасть палка.

Біла корова — то любка твоя: білосніжні обое;

Бик, що при ній був, — це ти, в ньому себе упізнай.

Груди ворона їй дзьобала, кажеш, то це, зрозуміло, —

Звідниця: любці твоїй розум дурманить стара.

А що лишила корова бика, хоча й не одразу, —

Знай, доведеться тобі в ліжку тремтіть одинцем.

На білосніжних грудях корови мітка багряна —

То не без плямки, вважай, та, що кохаєш її".

Мовив відгадувач снів — і відринула кров од обличчя,

Весь я немов зледенів, темінь на вічі лягла.

6

Вздовж берегів в болотах шуварами порослий потоку!

Кваплюсь до милої я, — хоч на хвилину вгамуйсь!

Мосту ж ніде, та й порону нема, щоб тебе подолати

При допомозі шнура, хвилю веслом не б'ючи.

Знаю, тебе, потічок невеличкий, я враз переходив,

Бо ж і водиці було — ледве що по кісточки.

Ринеш тепер, підживившись снігами сусіднього схилу,

Бурхають води твої, виром нуртують мутним.

Що то дало мені так поспішати, одпочинку не мати

Й ночі за поспіхом тим не відрізняти від дня?

Щоб отак нудитись тут, не знаючи, як на той берег —

Годі й придумати щось — твердо ногою ступить?

Нині б ті крила мені, що з ними нащадок Даная

Голову, в зміях усю, сміло мечем одрубав!

Чи колісницю, що з неї в іще не оброблену землю

Кинуто вперше було щедрий Церерин засів!

Та не пора тут на всі оті вигадки давніх поетів!

Світ і не бачив тих див — і не побачить, либонь.

Ти ж, із містких берегів своїх вийшовши нині, потоку,

Знову до них повернись (вічно б тобі так пливти!)

Вір, ти обурення б не переніс, якби стало відомо,

Що через тебе отак бідний коханець баривсь.

Саме потоки, однак, у коханні б мали сприяти:

Саме потоки не раз чули любовну жагу.

Кажуть, у Мелію, німфу віфінську, блідий закохався

Інах: жагою тоді бралась його холодінь.

Два п'ятиліття не пробула ще Троя в облозі,

Як захопила тебе, Ксанте, Неери краса.

І чи не мусив Алфей, покохавши діву аркадську,

Різними землями гнать піняві хвилі свої?

Кажуть, що й ти обіцяну Ксутові німфу Креусу

Довго, Пенею, ховав ген аж у фтійській землі.

Що про Асопа скажу?.. Про Асопа, кого полонила

Феба відважна, що п'ять дочок на світ привела?

А запитав би я, де твої роги тепер, Ахелою,

Ти б відповів у журбі: "Гнівний Геракл їх зламав!"

Тут-бо не про Калідон, не про цілу Етолію йшлося —

Ні! Деяніри лишень кожен із них домагавсь.

Та й семигирлий Ніл-годувальник, що пильно ховає

Десть у далеких пісках витоки буйні свої,

Кажуть, в Еванту, Асопову доньку, так закохався,

Що пригасити жаги вже й повноводдям не міг.

Так Еніпей, щоб сухим міг обняти дочку Салмоней,

Водам відринуть велів — води й відринули всі.

Не омину і тебе, хто Аргейського Тібуру ниви

Зрошує, посеред скель ложе проклавши собі, —

Ілію ти покохав, хоч жахливий був вигляд у неї:

Нігтя криваві сліди — і на волоссі, й лиці, —

Вражена злочином дядька й провиною Марса, блукала

Серед безлюддя, взуттям не захистивши ноги.

Тут із поривчастих вод Анієн її вгледів бурхливий —

І, заглушаючи вир, так ось до неї озвався:

"Іліє, що з владарів, од ідейського Лаомедонта

Рід свій виводиш, — чому берег мій топчеш, сумна?

Де твоє звичне вбрання? Чому одинока тут ходиш?

Та й у волоссі чомусь білої стрічки нема.

І через що, поясни, ти ридаєш, виплакуєш очі,

Мов у нестямі себе в груди оголені б'єш?

Камінь, залізо було б, а не серце чутливе у того,

Хто на ті сльози твої без спочування б дививсь!

Іліє, страх подолай! Мій палац чекає на тебе,

Ріки вшанують тебе. Іліє, страх подолай!

Сотня чи більше німф — під твоєю буде рукою:

Сотня чи більше німф — у володіннях моїх.

Не погордуй лише мною, молю, улюбленко Трої, —

Більшим, аніж обіцяв, я обдарую тебе".

Мовив. А та, у землю скромно потупивши вічі,
Плакала — наче дощем, лоно скропляла слізьми.
Тричі бралась тікати — над глибинню тричі спинялась:
Далі — ні кроку, бо страх силу їй всю забирав.
Щойно тоді на собі стала рвати безжально волосся,
І нарікання такі з уст їй злетіли тремких:
"Чом не лягла я раніш у могилу батьківську прахом,
Ще коли можна було прах той дівочим назвати?
Факел весільний мені, вчорашній весталці, тримати?..
Вогнища рідного вже, зганьблений, не берегти?..
Що ж я барюсь? Щоб усяк на блудницю вказував пальцем?
Хай же зі мною на дно піде неслава моя!"
Мовила — й очі, сповнені сліз, полою прикривши,
Вже без чуття, стрімголов кинулась у бистрину.
Бог річковий в ока змиг підклав їй руки під груди —
Й ложе з ним, кажуть, вона стала законно ділити.
Так, імовірно, й ти в якійсь діві кохався, потоку, —
Свідками ж ваших забав — тільки гаї та ліси".
Доки те мовив я, — ширшали води, все виливались:
Річище втримати їх, хоч і містке, не могло.
Чим я, шаленче, образив тебе? Чому відтягаєш,

Ставши мені на шляху, мить обопільних утіх?

Ще якби справжнім потоком ти був, якби гомоніла

Світом про славні твої витoki слава лунка...

Ти ж — безіменний; води твої — струмки випадкові,

В тебе ні власних джерел, ні свого ложа нема.

Замість джерел тобі — зливи й сніги, що тануть весною,

Всі ті багатства тобі млява зима подає.

Тож або котиш свою каламуть під вогким, холодним

Небом, або в спекоту куряву ложем женеш.

Чи зачерпне тоді спраглий мандрівець із тебе водиці?

Чи побажає тобі, вдячний: "Так вічно пливи!"?

Ти — біда для отар, біда ще більша — для ниви;

Це, може, іншим болить; я тут журюся своїм.

Лишенько! Стільки я тут про потоки, любов їхню мовив,

Марно — аж сором бере! — ймення такі називав!

Перед нікчемою тим я про Інаха, про Ахелоя

Згадував, навіть твоє, Ніле, наводив ім'я!

Врешті, на що заслужив, каламутний, того тобі зичу:

Влітку — хай спека тебе, взимку хай сушить мороз!

7

Чи не прекрасна вона? Чи блиску мало в ній, зваби?

Чи не такої в богів часто випрошував я?

Все ж ув обіймах своїх намарно тримав її, млявий, —

Ложе на сором собі тілом ліниво гнітив.

Я, хоч хотів, та не міг; вона — так само хотіла;

Що чоловіче, однак, те наче спало в мені.

Все-таки шию мою вона обвивала руками, —

Навіть у Фракії сніг білим таким не бува, —

Все-таки, як лиш могла, жагуче мене цілувала

І до стегна раз у раз ніжно тулилась стегном.

"Мій ти велителю", — тихо шептала, пестила словом, —

Тільки б роздмухати хіть, мову солодку вела.

Тіла ж мого мов цикутою хтось льодяною торкнувся —

Що мав робити, того, млявий, кажу, не робив.

Наче колода лежав, мов бовван, тягар непотрібний,

Сам уже, врешті, не знав: хто я: людина чи тінь.

Що ж то на старість (якщо я діждусь її) буде зі мною,

Раз я у розквіті сил виявив неміч таку?

Втім, чи то розквіт? Одна лиш ганьба: чоловік же, юнак я,

А побіч подруги хто?.. Ні чоловік, ні юнак...

От вона встала й пішла, мов до вічного вогнища — жриця,

Начеб із братом своїм рідна прощалась сестра.

Щойно ж я двічі Хліді русявій, тричі — білявій

Зміг прислужитись Пітб, тричі — й Лібі вгодив.

Ну, а Корінні аж дев'ять разів, слухняний коханець,

Став я в пригоді за ніч, хоч і недовга вона.

Чи фессалійська отрута мені так ослабила тіло?

Чи хто зурочив мене, зіллям нашкодив отак?

Може, накресливши ймення моє на червоному воску,

Відьма ввігнала мені шпильку в печінку саму?

Від наговору й жита обертаються в трави безплідні,

Пересихають до дна врочені води джерел,

Падають жолудь з дубів, з лози виноградної — грона,

Дерево, хоч не трясеш, ронить незрілі плоди.

То чи не здатна лиха ворожба підкосити й людину?..

Видно, й мені через те сили забракло в ту ніч.

Сором іще долучивсь, не був він підмогою в ділі —

В ньому безсилля мого друга причина була.

А якій вроді я приглядавсь, як горнувся до неї —

Тільки сорочка в такій близькості з тілом її.

Нестор би став юнаком, коли б того тіла торкнувся,

Гніт незчисленних років скинув би з себе Тіфон...

Доля всміхалась мені, зі мною ж — їй не всміхнулась,

Як мені знову тепер, як же благати богів?

Ба, та вони ще й образились, певно: таким подарунком

Так скористатись, як я, — чи не образа для них?..

Що собі зичив, те сповнилось: і прийняла, й цілувала,

Й тілом до тіла її (як уже ближче?) горнувся —

Що з того щастя, однак? Без ужитку — що то за влада?

Я — наче скнара отой, що не торкнеться майна!..

Так і Тантал серед хвиль од спраги вічно вмливає

Й плоду повік не зірве, хоч під рукою той плід.

Так хіба той покидає красуню вранці на ложі,

Хто має в храмі ось-ось чистих навідать богів.

Може, не надто палкими були її поцілунки?

Чи не на все спромоглась, щоб розохотить мене?

Ба!.. Вона ж і дуби, і крицю могла б зворушити,

Навіть ті скелі глухі — стільки в ній ласки було!

Зрушить тим паче могла людину живу, чоловіка —

Я ж ні живим у ту ніч, ні чоловіком не був.

Що б то дало, якби Фемій виспівував перед глухими?

А для Таміра-сліпця взявсь малювати митець?

Я вже таких собі втіх попридумував, нетерпеливий,

Стільки любовних забав на усілякі лади!

Тіло ж лежало моє, немов напівмертве тим часом,
В'яле ще більше, аніж ружі вчорашньої цвіт.
Нині ж (невчасно!) і свіже воно, і сповнене сили,
Нині вже діло нове — службу йому подавай.
Що ж ти й тепер дрімаєш, мій сороме, частко найгірша?
На обіцянки твої щойно ж я, дурень, піймався!
Так підвести свого власника і безоружним лишити —
Втрати такої, ганьби я через тебе зазнав,
Частко найгірша, кажу!.. А тебе ж моя любка рукою
Зволила пестити ще та спонукати до гри...
Та, коли способом жодним піднять її тебе не вдалося
І про обов'язок твій, лежню, тобі нагадать, —
"Що то за жарти зі мною такі? — промовила гнівно, —
Може, тебе хтось тягнув, дурню, на ложе моє?..
Тут або вовну чаклунка якась проколола, або вже
З іншою так накохавсь, що ледве дишеш тепер".
І, як була, розперезана, вмить зістрибнула з постелі, —
Я тільки слинку ковтнув, бачачи ніжки стрункі, —
А щоб служниця, бува, не вгадала, від чого той поспіх
(Це ж не любов, а ганьба!), то попросила води.

Хто ж то нині, скажіть, благородні мистецтва шанує?

Хто надбанням дорогим пісню солодку назве?

Хистом у давні часи, а не золотом люди пишались.

Нині, як грошей нема, значить, ти неук — і край!

Те, що пишу, до вподоби коханій. Та що мені з того?

Вірш мій впускає у дім, а віршувальника — ні.

Хвалить мене; перед хваленим двері, однак, зачиняє.

От і ходжу навмання в парі із хистом своїм.

А нещодавній вояк, доробившись ранами статку,

Вершник, що кров'ю жививсь, нині при ній, а не я.

Як ти, життя моє, можеш такого в обіймах тримати?

Як ти в обіймах його можеш, життя моє, бути?

Ця голова — як не знаєш, то знай: до шолому навикла,

Бік, що при боці твоїм, важкість меча відчував.

Ліва рука, що не дуже підходить їй перстень, тримала

Щит, а правиці торкнись — кров на ній вчора була.

Втім, хіба можеш торкатись руки, що людину вбивала?

Де ж воно нині — гай-гай! — серце чутливе твоє?

Глянь на ті шрами його, на давні сліди рубанини, —

Те, чим багатий тепер, — тілом собі заслужив.

Може, ще й хвалиться тим, що стільком перерізавав горлянку, —

Все ж доторкаєшся ти, жадібна, до його рук!..

Я ж, хто покликаний Музам і Фебові чесно служити,

Перед глухими дверми пісню намарно сную!

Є в тебе глузд — не вдавайсь до марниць, як ми, бездіяльні, —

Вчися стояти в рядах, за таборами іти.

Пильно вигладжуєш вірш? Загін випроваджуй до бою!

Щастя, Гомере, й тобі тут би всміхнутись могло!

Батько богів, лиш дізнавсь, що золото — сила найбільша,

Втіху собою ж купив, ставши дощем золотим.

Доки платні не було, суворим був батько, та й донька:

Двері — цілісна мідь, вежа — залізо одне.

Та, лиш у вигляді золота злинув спокусник тямущий, —

Вмить, одгорнувши полу, діва дала, що велів.

Ще коли древній Сатурн щасливо правив на небі,

Різні скарби в глибині, в темряві крила земля.

Золото, срібло і мідь, і те ваговите залізо —

Все побіч манів було, не одгрібали ще їх.

Блага всі зверху були: пшениці колосились без плуга;

Плід — на гіллі; у дуплі — меду, хоч кухлем бери.

Землю тоді ще ніхто не зранював ралом потужним,

Та й землемір ще ніде меж не проводив на ній.

Моря не било весло, раз по раз пірнаючи в воду:

Смертному берег морський краєм мандрівки ставав.

Видно, кмітливість твоя — проти тебе, природо людини,

Надто вигадлива ти — жаль, що на шкоду собі!

Нащо-бо навколо міст наїжачені вежами мури?

Нащо вкладаєш до рук ті братовбивчі мечі?

Море навіщо здалось? Не вміщаєшся на суходолі?

И неба ще прагнеш, щоб там — третя посілість була?

Справді, чому б то не прагнути: там же святині Квірина,

Лібер, Алкід там, а ще — Цезар до них приєднавсь.

Не задля плоду — шукаючи золота, вергаєм землю;

Воїн громадить собі кров'ю добуте майно.

Перед убогим зачинено курію; почесні — в грошах,

В них і повага судді, й вершника гордість — у них.

Хай собі все заберуть — і Форум, і Марсове поле,

Хай будуть в їхніх руках мир і кривава війна, —

Не зазіхали б лишень, ненаситні, на любовці наші,

Дещо б і нам, біднякам, у володіння дали!..

Нині й суворій, наче сабінка, наказувать буде,

Мовби невільниці, той, хто може щедро платить.

То мені сторож грозить, то вона чоловіка боїться,

А заплатити б я міг — зникли б обидва з очей.

О, якби месником був якийсь бог за кривди коханців, —

Придбане кривдно майно хай би на порох зітер!

9

Мати Ахілла й Мемнона — обидві над дітьми ридали:

Раз вже великих богинь доля діймає така, —

Плачучи, й ти розпусти, Елегіє скорбна, волосся:

Нині наймення твоє в лад із журбою звучить!

Ось твій обранець Тібулл, твоя, Елегіє, слава, —

Вже на високім вогні попелом марним стає!..

Он син Венери з сагайдаком порожнім ступає...

Зламаний лук у руці й факел, без полум'я вже.

Бачиш, як він іде, опустивши крильця, нещасний,

Як що є сил раз у раз б'є в голі груди себе?

Як, обважніле від сліз, поспало на шию волосся,

Як через схлипи йому з уст виривається плач?

Так побивався він, кажуть, як брата Енея ховали, —

З дому твого він таким, Юле, виходив тоді.

Смертю Тібулла й Венера сама засмутилась не менше,

Ніж у той день, коли вепр іклом пробив юнака.

Кажуть, що й небо дбає про нас, натхненних поетів,

Дехто вважає, що нам дух божества не чужий.

Що з того? Смерть навісна на святощі теж зазіхає, —

З темряви тягне й до нас руки захланні свої.

Чи допомогли ісмарійцю Орфееві батько та мати?

Що з того, що й хижаків піснею він чарував?

Лін — Орфееві брат, і все ж, повідають, за Ліном

Плакала ліра лунка десь у глибоких лісах.

І меонійця згадай — джерело невсихаюче пісні,

Вічно до нього співець буде хилити чоло, —

В темний Аверн і його занурила днина остання,

Жар невситимий лишень пісні поглинуть не міг.

Пісня живе. В ній — Трої облога, в ній — Пенелопи

Тканка: удень її тче, а розпускає вночі.

Так Немесіди в віках, так Делії житиме ймення —

Ти оспівав їх обох — першу й останню любов.

Що всі ті жертви тепер? Що звуки єгипетських сестрів?

Що то, скажіте, дає — в ложе самотнє лягать?

Бо, якщо доля лиха забирає найкращих, то де ж ті

(Вибачте за прямоту!), де ті правдиві боги?

Чесність шануєш — помреш; у храмі ти — з храму кістлява,

Як не задобруй богів, тягне в могилу тебе.

Ти віддаєшся пісням? /Поглянь-но, щб від Тібулла

Лишиться нині, співця, — урни маленької вміст.

От похоронний вогонь охопив тебе, віщий поете, —

Як же то зважився він серцем житись твоїм?..

Видно, й золочені храми богів пожирав би він легко,

Раз на блюзнірство таке не завагався піти!

Бачить того не змогла й володарка святинь еріцинських —

Зір одвернула, а ще, кажуть, не втримала сліз.

Важко. Та краще вже так, ніж мав би незнаним, без шани

В землю чужинну лягти у феакійськiм краю.

Тут, коли він вже згасав, йому мати закрила застиглі

Вічі й на прах дорогий склала останні дари.

Тут і сестра на собі розкуйовджене рвала волосся —

З матір'ю горе важке, розпач ділила вона.

Тут Немесіда була й твоя перша любов... Цілували...

Вогнища, лежа твого не покидали й на мить.

Мовила Делія, перша любов: "Щасливішим зі мною

Був ти; по-справжньому жив, доки до мене горнувсь!"

їй Немесіда: "Навіщо мою ти оплакуєш втрату?

Таж не тебе, а мене, слабнучи, він обіймав".

Буде у долах Тібулл Єлисейських — якщо після смерті

Ми — не одна тільки тінь і не одне лиш ім'я!

Там, щоб зустріти його, вповивши плющем юні скроні,

З Кальвом, що любий тобі, вчений Катулле, виходь!

Вийди й ти, — якщо хибна та чутка, що зрадив ти друга, —

Галле, що не щадив крові своєї й душі!

З ними, Тібулле, й твоя нині тінь, якщо тінь — не пусте щось,

Чесний між чесними, й ти — в їхній громаді тепер.

Хай же в тій урні спокійно лежать останки поета,

Хай йому з ласки богів буде легкою земля!

10

З обігом року вже знов Церерине свято наспіло —

Мила в постелі своїй спатиме, значить, одна.

Златоволоса, вінком колосковим убрана Цереро!

В день свій чому не даєш права на любовці нам?

Де є той край, що тебе за щедроти б не славив, богине?

Вмієш лиш ти від душі щастю людському радіть.

Не випікав колись хліба собі селянин напівдикий,

Ще й не чували тоді, що то й для чого то — тік

Дуб — їхній перший оракул — людей годував жолудями,

Ніжна травиця для них замість поживи була.

Щоб у ріллі набрякало зерно — їх навчила Церера,

Вперше й серпом підтяла буйну окрасу полів.

Шиї могутніх биків під ярмо вона вперше нагнула,

Землю, не торкану ще, спушила ралом кривим.

Як тут повірить, що сльози закоханих — втіха для неї?

Що і розлуки, й журби від шанувальників жде?

Ні, не простачка вона, хоч і дбає про ниви врожайні,

Серце у неї також не без палкого чуття.

Жителів Криту спитай, на Криті ж не все — побрехеньки,

Славиться він, що колись Батька богів згодував:

Той, чия владна рука — над зорями світобудови,

Там, немовлятко іще, крихітка, ссав молоко.

Свідок поважний у нас: вихованцем пишається свідок, —

Тут і Церері самій не приховати гріха:

От під горою якось Іасія вздріла богиня, —

Він біля Іди стрілу в звіра несхибно пускав.

Тільки-но вздріла — жагою аж до кісток пройнялася:

Сором в один бік, любов — в інший тягнули її.

Гору любов узяла. Захиріла занедбана нива,

Що було ввірено їй — мало де, скупко зійшло.

Хоч і мотика раз по раз добряче біла по скибі,

Хоч там і рало криве краяло землю тверду,

Хоч і в усю широчінь засівав рівнесенько ниву, —
Марно чекав на плоди праці своєї рільник.

Гаялась десь у глибоких лісах володарка злаків,
Там вже не дбала вона про колосковий вінок.

Тільки на Криті буяли жита, був рік урожайний,
Жнивом рясним їй услід аж золотились поля.

Навіть на їді, посеред гаїв, пшениці половіли,
Дикий кабан у ті дні збіжжям у лісі жививсь.

Мінос, законів творець, років таких зичив для себе,
Зичив Церері палку й довгу пізнати любов.

Спати самотньо було б тобі прикро, зотоволоса, —
Я ж, коли свято твоє, змушений мучитись так!

Що ж мені сумувать? Ти дочку віднайшла, над твоєю —
Влада Юнони лишень волею долі стоїть.

А святкування — це ж і любов, і пісня, і вина, —
Саме такі для богів — радісні — личать дари!

11

Довго терпів я — терпець увірвавсь: підточила нещирість.

Геть же, любове гідка, геть із зболілих грудей!
Волею вже я дихнув, од ганебних пут увільнився, —
Буť не соромивсь у них, соромно — що у них був.

Я переміг! Я топчу, переможець, подолану пристрасть!

Пізно, ой, пізно чомусь роги зміцніли мої!..

Все перенось і кріпись! А біль той піде на користь:

Ліки, дарма що гіркі, хворих рятують не раз.

Перестраждав я і те, як мене з-під дверей проганяли,

Як, хоч душа в мені є, спав я на голій землі

Й через нового обранця твого, кого ти обіймала,

Мусив, неначе той раб, замкнений дім пильнувать.

Бачив, як він, ледь тягнувши ноги, виходив від тебе,

Мовби де в бійці йому добре пом'яли боки.

Втім, це лише півбіди: мене ж він бачив, невдаху, —

Лютим моїм ворогам звідати б сором такий!

Може, я, скажеш, не липнув до тебе, не був терпеливим

Сторожем, опікуном та й чоловіком тобі?..

В місті на тебе, оспівану мною, всі задивлялись;

Так, я любив, а тому — й інші любили тебе.

Маю казати, на що твій язик, облудна, спромігся?

Ти, на загибель мені, не шанувала й присяг.

А на забавах?.. Ті знаки твої, моргання до інших,

Те, чим без поруху вуст можна розмову вести...

Якось довідався я, що ти хвора, мчу, як шалений, —

Бачу: суперник мій там; ти забавляєшся з ним...

Ось як намучився я, хоч тільки дещо тут виклав, —

Іншого нині шукай, хто б міг терпіти таке!

Вже корабель мій, вповитий вінком (обітницю склав я),

Чує лише звіддала хвиль рокітливу грізьбу.

Як мені не щебечи — тій ласці вже не піддамся:

Дурнем я був дотепер, нині за розум узявсь!

Ба! Але серце мені поривають любов і ненависть —

Кожна в свій бік, і любов знов, чую, гору бере.

Зможу — то буду ненавидіть; ні — то любить проти волі:

Бик, хоч не любить ярма, все ж під нелюбим іде.

Геть мене зрада жене, а врода — знов притягає:

Звичаї в неї гидкі, тіло прекрасне зате.

Так ні без тебе мені, ні з тобою жити несила, —

Врешті, не знаю вже сам, що й побажати собі.

Хоч би негарна була ти або уникала розпусти:

Як при таких зіпсутті врода не в'яне така?

Вчинки до гніву схиляють мене, краса — до любові,

Тільки ж — на горе мені! — в хибах — вся сила твоя!

Зглянься! Молю тебе втіхами лежа, що нас поєднало,

Навіть богами, хоч ти кривоприсяжна була,

Й личком твоїм, а для мене воно — божество всемогутнє,

Й очками — ними й мої ти полонила колись!

Хоч би якою була — будь моєю, та все ж постарайся,

Щоб я охоче тебе — не проти волі любив.

Та розпущу вже на подуви вільні широке вітрило,

Бо, хоч-не-хоч, а тебе все-таки буду любить!

12

Що то за день був, коли лиш одному коханцеві стільки

Наворожили ви лих, темні, мов сажа, птахи?

Що то була за зоря, моїй долі така вже ворожа?

Хто то на смертного так серед безсмертних завзявсь?

Щойно лиш чув: "Я — твоя", — та чи миле те володіння,

Що доведеться його з іншими часто ділити?

Та чи не вірші мої привернули увагу до неї?..

Так! До розпусти її хисту свого я доклав!

Ще й нарікаю, ніби й не сам оспівав ті принади!..

Сам я виною, кажу, що манівцями пішла.

Звідником сам я зробивсь, кохання сам зустрічаю —

Двері, аби увійшов, кваплюсь йому одчинить.

Користь од віршів сумнівна була, біда — очевидна:

Хутко на щастя моє всяк зазіхати почав.

Міг же я Фіви і Трою, й Цезаря славить діяння,
Міг — та натхненно співав лиш про Корінну свою.
От якби Музи при заспіві ще одвернулись від мене!
От якби навіть того задуму Феб не схвалив!..
Те, що поет не найкращим є свідком, добре відомо,
Ще ж якби й віршам моїм не надавали ваги!
З волі ж поетів Скілла у батька викрала волос —
От і з-під лона її люті загавкали пси.
Крила ногам додали, у волосся — змії вплели ми,
З нашої волі Персей мчить на крилатім коні;
Тітія ми простягнули на полі — від краю й до краю,
Псові, що в зміях увесь, три голови ми дали.
Тисячу рук — Енкеладові-велетню, стріли пускати,
Дівам у постатях двох — звабні, дзвінкі голоси.
Буйні Еола вітри в ітакійський міх ми загнали,
Серед води через нас гине од спраги Тантал.
Ми обернули у камінь Ніобу, в ведмедицю — діву,
Пташці Кекроповій ми кажем за сином тужить.
Сам же Юпітер то лебедем був, то дощем ряснозлотим,
То, вже як бик, на собі морем обраницю віз.
Ну, а Протей, а насіння фіванське — зуби дракона,

Воїнів плем'я тверде, а вогнедишні бики?

А твоїх сестер, нещасний Погоничу, сльози янтарні?

А кораблі, що в морських перемінилися богинь?

Далі — як сонячний бог від Атреєвих страв одвернувся,

Ще — як за гомоном струн рушили скелі тверді...

Меж не накреслено вигадці щедрій, пориву поетів:

Що там було, а що ні — їм це байдуже й самим.

Так ви й на те, що співаю Корінні, повинні б дивитись, —

Ваша довіра сліпа, власне, на шкоду мені.

13

З плідного краю фалісків жона моя, тож прибули ми

В місто, здобуте твоїм, мужній Камілле, мечем.

Чистим обрядом взялися тут жриці служити Юноні —

Грищами славить, а ще — скласти їй кращу з телиць.

Бачити весь той обряд — чимала нагорода за втому:

Вгору дорога туди, по крутосхилу вела.

Гай там густий. Непроникливу тінь розстелили дерева.

Глянувши, скажеш: "Та це ж — дійсно житло божества!"

Там і вівтар. Молитви там звучать і ладаном пахне, —

Хтось нашвидку той вівтар у давнину спорудив.

Звідси, нехай лиш сопілка озветься, щорічно по стежці,

Килимом закланій, йде кроком поважним похід.

І сніжно-білих телиць ведуть під оплески люду, —

На трав'янистих лугах тут випасались вони, —

Йдуть і бички, що грозити ще не здолають рогами,

Далі, з низького хліва, свинка жертвна бреде,

Повагом суне й отар провідник — баран круторогий,

От лиш з кози у цей день жертва б немила була:

Кажуть, Юнону побачивши, знак подала вона в лісі —

Й та зупинила свій біг — саме тікала тоді.

Й нині стрілу ще пускають у зрадницю: хто з хлопчаків їй

Рани завдасть, той козу як нагороду бере.

Світлій богині в цей день юнаки й цнотливі дівчата

Стелять, куди має йти, килим гостинно до ніг.

У самоцвітах обруч золотий у дівчат на волоссі,

Палла сягає ясна аж до золочених стіп.

У білосніжнім вбранні за грецьким звичаєм предків

Повагом на голові речі жертвні несуть.

Мовкне всяк у ту мить, похід-бо йде злotosяйний:

Он своїм жрицям услід постать богині пливе.

Й тут нам аргівці зразком: як було Агамемнона вбито,

Злочину місце, майно, батьківський статок увесь

Кинув Галез, а тоді, наплававшись, намандрувавшись,

Він під ті мури колись камінь щасливий заклав.

Він же й фалісків навчив, як Юноні влаштовувать свято, —

Хай воно люду й мені буде всякчас на добро!

14

Не бороню тобі, кралі такій, чинити перелюб, —

Тільки б не знати мені, з ким ти, і як, і коли!..

Бо чи до цноти тебе я присилую оком суворим?

Хай уже буде, як є, — скромну хоча б удавай!

Та, що свій блуд заперечувать може, — ще не блудниця,

А похвалитися ним — це вже на правду ганьба!

Що то за безум: нічні таємниці — днів звиряти

І розголошувать те, що відбувалось тихцем?

Навіть повія, коли з першим-ліпшим квіритом лягає,

Двері на засув бере, щоб не підгледів ніхто.

Ти ж наче дбаєш про те, щоб місто плескало про тебе, —

Славі недобрій сама ласу поживу даєш.

Будь розумнішою! Хоч видавай себе за соромливу!

Всупереч дійсності я в чесність повірю твою.

Що вже ти чиниш, чини, та хоча б заперечуй ті вчинки

І хоч про око людське бесіду скромну заводь.

Є, зрозуміло, місце таке, де править розпуста, —

Там вже догоджуй собі, сором за двері жени!

Вийти пора — за поріг не винось лиш своєї розпусти, —

Що на постелі було, хай знає постіль одна!

Там, на постелі, ні туніки зняти не завагайся,

Ані — стегно при стегні — біля коханця лягти.

Там хай між губки рожеві твої язиком він проникне,

Там хай на безліч ладів вас утішає любов.

Хай там не мовкнуть зітхання-слова, що жагу підживляють,

Хай від солодких забав ложе під вами тремтить.

Братимеш туніку — цноту вдягни до найближчої втіхи.

Що непристойне було — скромністю те приховай.

Дуриш — дури вже й мене, щоб не знав я своєї помилки:

Хай легковірність хоча б дурневі втіху дає!

Що ж тоді ти при мені ті записки шлеш і приймаєш?

Що таке з ложем твоїм? Догори дном тут усе!

А твоя зачіска? Так і за ніч не скуйовдиш волосся...

Що то на шиї твоїй — зуба шаленого знак?

Так уже блудом своїм ти хизуєшся переді мною?

Вводиш в неславу себе — то хоч мене пожалій!

Тьмариться розум мені, лиш у блуді зізнаєшся, гину,

Потом холодним мене, чую, проймає всього.

Я і люблю і ненавиджу, й знову любов бере гору,

Смерті я зичу тоді, смерті, але — для нас двох.

А попри те не збираюсь тебе на гарячій ловити —

Ба, ще й дарунком назву вміло прихований блуд.

Та коли навіть зловлю на гарячій тебе мимоволі

Й сором на власні свої вічі побачу-таки, —

Що очевидним було, — очевидне сам заперечу:

Скориться зір мій твоїм, солодкомова, словам!

Та чи то важко здолати того, хто сам піддається?

Тільки скажи, не забудь: "Я — без вини", — от і все.

Тих пару слів цілком тобі вистачить для перемоги:

Як звинуватить закон — виправдать зможе суддя.

15

Інших поетів шукай, солодких пристрастей мати:

Це вже остання межа милих елегій, що їх

Я укладав, полів пелігнійських дитя, й ці забави,

Вірші грайливі, мені сорому не принесли.

З вершників давніх я вийшов — якщо це вагу якусь має —

Тож не у бурях війни стан цей здобув я собі.

Мантуя нині Вергілієм горда, Верона — Катуллом,

Я ж уславлю колись тиху Пелігнію ту,
Що благородним мечем свободу свою боронила
В час, коли Рим налякався сили союзницьких військ
Гляне мандрівець на стіни Сульмона, водами славні,
На невеличкі поля, стиснені їхнім кільцем, —
"Краю, — промовить, — якщо ти зростив нам такого поета,
То, хоч малий ти, назву краєм великим тебе".
Милий хлопчино, і ти, Аматусіє, милого мати,
Вийміть із поля мого знаки свої золоті:
Ось уже тирсом важким дворогий Ліей потрясає, —
Коней на ширші поля він мені гнати велить.
Вірше ласкавих елегій, легка моя Музо, прощайте!
І після мене мій твір житиме довгі віки.

КОМЕНТАРІ

Цей переклад — перша повна українська інтерпретація "Любощів" ("Любовних елегій"), "Мистецтва кохання" та "Скорбот" ("Скорботних елегій"), найпопулярніших творів Публія Овідія Назона. Переклад зроблено за виданням: P. Ovidii Nasonis Carmina. Ed A Riese. Lipsiae, 1871— 1874. — Vol. I-III. До уваги бралися також інші видання творів Овідія.

КНИГА ПЕРША

Елегія 1

Елегію також переклав Г. Кочур.

1-4. Героїчним", віршем... — Тобто гекзаметром (шестимірником). Вірш, коротший на одну стопу, — пентаметр (п'ятимірник); чергування гекзаметра з пентаметром —

елегійний дистих, популярний також за нових часів віршований розмір. Його застосовували і в оригінальній творчості; серед українських поетів, зокрема, — І. Франко, М. Зе-ров.

9-10. Церера — богиня полів і хліборобства. Діва з сагайдаком — Діана (у греків — Артеміда), богиня ловів.

12. Аонійська ліра — від Аонії, області Греції, де селилися Мзи. Там же — гора Гелікон; Темпе — мальовнича долина в Фессалії.

29. Мирт — присвячена Венері рослина; серед птахів їй присвячені голубки, горобці, лебеді

Елегія 2

24. Вітчим — Марс, який був коханцем Венери. 39. Мати — Венера.

51. Твого родича... — Цезар, Октавіан-Август, виводив свій рід (Юліїв дім) від Енея та його матері Венери.

Елегія 3

4. Кітерея — Венера; від Кітери, острова, що при вході в Лаконську затоку, де була давня святиня Венери.

8. Од вершника... — Йдеться про т. за вершницький, середній із трьох станів римського суспільства.

11. Виноградарів батько — Вакх; далі — також Ліей, Лібер (Той, що "розв'язує" тугу чи звільняє від неї).

21-24. Іо — дочка річкового бога Інаха, жриця Юнони, коханка Юпітера Ревнива Юнона обернула Іо в корову і веліла стерегти її багатокором велетові Аргосу; після того, як Аргоса вбив Гермес, Юнона наслала на Іо невідчепного гедзя Далі мова йде про Леду, дружину спартанського володаря Тіндарея (в неї закохався Юпітер, звабивши її в образі лебедя), та про Європу, що її викрав Юпітер, перемінившись у бика.

Елегія 4

7. Двовидих мужів... — Йдеться про кентаврів

8. Атрака дочка — Гіпподамія, дружина Пірітоя, володаря лапітів, міфічного гірського племені у Фессалц через неї під час весілля зчинилася бійка між лапітами і кентаврами.

Елегія 5

Елегію також переклав М. Зеров.

Елегія 7

7-8. Аянт (Аякс) — двоюрідний брат Ахілла; у нападі божевілля перебив стадо, мавши його за ворожих ахейців.

14-15. Схенея дочка — Аталанта, славетна мисливиця Крітянка — Аріадна.

31. Тідід — Діомед, що в одному з боїв під Троєю поранив Венеру.

36. Батько богів — Юпітер.

Елегія 8

4— Матір Мемнона — ранкова зоря (Аврора, Еос).

5. Заклинання вепські — від назви острова Ея, де жила чаклунка Кірка (Цірцея), що обертала людей на тварин.

39— Тацій — Тит Тацій, легендарний володар італійського племені сабінів, сучасник Ромула; сабінянки славилися простотою звичаїв.

42. Місто сина... — Рим, що його заклали нащадки Енея, сина Венери.

59— Бог поетів — Феб-Аполлон.

64. Крейдою знак.. — Ідеться про рабів, яким позначали ноги гіпсом.

100. На дорозі Святій... — Тобто на головній вулиці Риму.

[271]

Елегія 9

Елегію також переклав Г. Кочур.

2. Аттик — приятель, що йому Овідій адресує цей твір.

23. Рес — фракійський володар, союзник троянців. Діомед з Одис-сеєм (Уліссом) під час нічної вилазки вбили Реса й викрали його коней.

38. Пріама дочка — Кассандра, в яку закохався Агамемнон (Атрід). 39— Марс упіймався... — Про це див. "Одіссею" (VIII, 266 наст.).

Елегія 10

1. Попливла відЕврота... — Мова про Єлену, що її викрав у Менелая Паріс. Еврот — річка у Спарті.

5. Амімона — одна з дочок Даная; закохавшись, Нептун (Посейдон) пробив для неї тризубцем джерело в посушливій Арголіді.

49— Жриця — Тарпея, весталка, яка за наручні прикраси відкрила сабін'янам ворота в римську фортецю. Самі ж сабінські вояки закидали зрадницю щитами, бо й щити — своєрідна прикраса у вояцьких руках.

52. Син — Алкмеон, учасник походу проти Фів. Убив свою матір Еріфілу, щоб помститися за батька: той загинув на війні, куди послала його підкуплена Еріфіла.

Елегія 11

7. На дерев'яних табличках, вкритих воском, писали загостреною паличкою — стилосом.

Елегія 13

1. Млявий муж — Тіфон, син троянського володаря Лаомедонта; випросивши для нього в богів безсмертя, Аврора забула випросити ще й вічну молодість.

2. Злотовалоса — Аврора, богиня світанку.

4— Мемнон — син Аврори, вбитий Ахіллом у поєдинку. Боги перетворили супутників Мемнона у птахів, які щорічно змагалися над його могилою, вшановуючи полеглого героя.

33. Кефал — прекрасний мисливець, який покохав Аврору.

43. Селена — богиня місяця; полюбивши красеня Ендіміона, приспала його в печері і щоночі спускалася до нього.

Елегія 14

6. Серієць — той, хто походить із серів (seres), народу у Східній Азії (предки нинішніх китайців), що славилися виробами з шовку.

34. Діана — мати Венери; тут — сама Венера. Йдеться про картину Апеллеса, що зобразив богиню, яка виринає з морської хвилі.

39. Гемонія — давня назва Фессалії, знаної своїми чаклунками.

Елегія 15

4-6. Слави походів... — Військо й політика, зокрема виступи на форумі, площі для народного зібрання, були справами римлян давнього — республіканського — гарту.

9-30. Співець меонійський — Гомер. Заскри поет — Гесіод, автор поеми "Труди і дні". Баттіад — Каллімах, вчений і поет з Александрії (III-II ст. до н. є.). Кекропа котурн... — ідеться про грецьких трагіків; котурн — високе взуття трагічних акторів. Арат — грецький поет (III ст. до н. є.), автор поеми про небесні світила. Менандр — найвидатніший представник т. зв. нової комедії (IV ст. до н. є.). Енній — римський епічний поет, творець латинського гекзаметра (III ст. до н. є.). Акцій — римський трагік (II-I ст. до н. є.). Варрон — Публій Теренцій Варрон Атацинський (I ст. до н. є.) — римський поет і вчений-гра-матик; переклав поему Аполлонія Родоського "Аргонавтика" про походи Ясона, Есонового сина, в Колхиду по золоте руно. Лукрецій — римський поет (I ст. до н. є.), автор поеми "Про природу речей". Тітір, плоди, Енеева міць... — ідеться про Вергілія, автора "Буколік" ("Пастуших пісень"), Теоргік ("Поеми про рільництво") та "Енеїди". Тібулл (I ст. до н. є.) — відомий римський елегік Таг — ріка в Іспанії (нині Тахо).

КНИГА ДРУГА

Елегія 1

11-14— Небесні бої... — Йдеться про гігантів, синів Геї (Землі) та Урана (Неба), що почали боротьбу з олімпійськими богами. Олімп, Осса, Пеліон — гори в Фессалії (північ Греції).

23. Пісня... — Йдеться про чаклунські заклинання 30. Той а чи інший Атрід... — Агамемнон і Менелай.

Елегія 2

3— В альтанці дів Данаїд... — Ідеться про портик (криту галерею з колонами) храму Аполлона на Палатині; між колонами були скульптурні постаті п'ятдесяти Данаїд.

25— Ісіда — єгипетська богиня; римські жінки використовували її вшанування для любовних пригод

Елегія 4

32. Гіпполіт — син Тесея і володарки амазонок Гіпполіти; був зразком цнотливості (про нього — див. однойменну трагедію Евріпіда). Пріап — бог родючості, втілення хтивості.

[273]

Елегія 5

40. Меонійський край — Лідія.

Елегія 6

Взірцем для цієї елегії послужила поезія Катулла (3).

7. Філомела — сестра Прокни, дружини фракійського (ісмарійсь-кого) володаря Терея. Останній, оволодівши Філомелою, відтяв їй язика, сподіваючись приховати свій злочин. Обидві сестри, щоб помсти-тися, вбили Тереевого сина Ітіса, за що боги обернули Філомелу на ластівку, Прокну — на солов'я, Терея — на одуда (за іншою версією Філомела стала солов'єм, Прокна — ластівкою, Терей — яструбом).

153 Фокіди юнак — Пілад Орест і Піпад ще в античні часи були символом вірності й нерозлучності у приятелюванні.

35. Ворона — ненависний птах.. Мінерві... — Ворона нібито ворогує з совою, присвяченою цій богині.

41. Терсіт — один із ахейців під Троєю; вирізнявся зухвалістю і потворною зовнішністю. Філакієць — володар Філакії Протесілай, що перший ступив з корабля на троянський берег і одразу ж загинув, як це було пророковано, від руки Гектора.

55. Птиця Юнони — пава.

Елегія 8

11. Фессалієць — Ахілл.

12. Фебова жриця — Кассандра; перший з мікенських вождів — Ага-мемнон, правнук Тантала.

Елегія 9

7. Гемонієць — Ахілл. Поранивши Телефа, вилікував йому рану іржею свого списа.

20. Мету обгинав... — Найнебезпечніший момент кінних перегонів — обігнути мету, тобто не зачепити колесом кам'яного стовпа на повороті доріжки.

22. Меч дерев'яний бере. — Гладіаторові, що з вислугою літ покидав арену, вручали дерев'яний меч.

Елегія 10

I. Грецин Помпоній — приятель Овідія.

II. Еріцина — Венера, від назви гори й міста (Ерік) на північно-західному побережжі Сіцилії з храмом Венери.

20. Ложа мого тягарем... — Пародійний натяк на "Іліаду" (XVIII, 104), де Ахілл — "тягар землі безкорисний".

Елегія 11

1 —6. Ідеться про похід Ясона на кораблі Арго по золоте руно в Колхиду.

17. Харібда — морська потвора; разом з іншим страховиськом, Скіллою, що жила напроти неї в печері біля протоки між Італією і Сі-цілією, втягала у вир кораблі й поглинала їх Хто уникав Харібди, потрапляв до Скілли.

19-20. Керавнія — підводні скелі біля західного узбережжя Греції Сірти — дві затоки в Північній Африці та прибережні землі, відомі великою кількістю хижаків.

27. Леди сини — Кастор і Поллукс, герої, що стали сузір'ям Близнят, опікуни

мореплавців.

31. Галатея — морська німфа, одна з nereїд, доньок морського бога Нерея.

Елегія 12

17. Донька Тіндара — Єлена.

19-20. Ланіти — див. прим до "Л." I, IV, 8; "М." I, 593.

21-22. Жінка., поштовх дала... — Йдеться про Лавінію, дочку володаря Латина; через неї Еней почав війну з Турном.

23. Шнка.. нацькувала... — Йдеться про викрадення Ромулом сабінянок, що стало причиною війни між сабінцями та Римом

Елегія 13

7. Каноп і згадані далі в тексті міста — в Єгипті.

12. Анубіс — єгипетський бог, чю його зображували з головою собаки.

13-14— Змія — атрибут Ісіди. Апіс — у стародавніх єгиптян священний бик, втілення Осіріса.

18. Галли — жерці фрігійської богині Кібели, або Великої Матері. 21. Ілітія — грецька богиня, що сприяла породіллям (у римлян —

Люціна, також Генітала).

Елегія 14

11-12. Хто б каміння., кидав... — Ідеться про міфічних Девкаліона і Пірру ("Метаморфози", I, 244-415).

13— Фетіда — морська богиня, мати Ахілла.

15— Шя — троянська жриця, мати легендарних засновників Риму близнюків Ромула і Рема.

29— Колхідянка — Медея, що вбила своїх синів, аби помститись Ясо-нові за зраду.

39— Вогневі в поживу... — Померлих спалювали на похоронному вогнищі.

[275]

Елегія 15

9. Діва Ееї — див. прим, до "Л" I, VIII, 5.

10. Житель Карпафських глибин — бог-перевертень Протей. Йдеться про Карпафське море, що є частиною Егейського — між островами Крі-том і Родосом; назва — від острова Карпаф (нині Скарпанто).

Елегія 16

4. Ікарійський пес — Сіріус (у сузір'ї Пса). 8. Паллади плоди — оливки.

23-24— Страховиськ морських.. — Тобто Скілли й Харібди. Малєя — небезпечний мис на південному сході Пелопоннесу.

31. Геро — жриця Афродіти у Сесті. До неї з протилежного берега Геллеспонту щоночі перепливав її коханий Леандр. Одного разу буря згасила ліхтар, що його світила Геро. Коли Леандр втопився, Геро теж кинулась у море.

41— Горнеться в'яз до лози...— В'яз слугував опорою для лози. 49— Коні..рвонуть колісницю... — Йдеться про колісницю сонячного бога Феба.

Елегія 17

3-4— Ти, що посіла... — Венера; острів Штера та місто Паф (Пафос) на Криті — найдавніші осередки культу Афродіти — Венери.

16-18. Смертний муж — Улісс. Фтійський владар — Пелей, батько Ахілла. Нереїда — Фетіда. Егерія — лісова німфа, яка закохалась у римського царя Нуму Помпілія.

32. Пад — нині ріка По.

Елегія 18

1. До гніву Ахілла... — Епічні поети, серед них і Макр Гней Помпей, приятель Овідія, розробляли теми, пов'язані з Троянською війною.

13— Мав я і скіпетр в руці...— Тобто працював у жанрі трагедії.

22-38. Фиіліда — дочка фракійського володаря. Коли її коханий Демофонт не повернувся з-під Трої, вона повісилася й стала мигдалевим деревом Макарей — син повелителя вітрів Еола; закохався у свою сестру Канаку, але покинув її зі страху перед батьком. Батько — Тесей. Грецька поетеса Сапфо (VII ст. до н. є.), за переказом, кинулась у море через свою любов до Фаона Елісса — Дідона. Жона-перелюб-ниця — білена. Лаодамга — дружина Протесілая; після смерті чоловіка (дот. прим, до "Л" II, VI, 41) наклала на себе руки.

КНИГА ТРЕТЯ

Елегія 1

23. Тирс — жезл Вакха (Діоніса): у своїх витоках трагедія пов'язана з його культом.

Елегія 2

15. Пелоп — онук Юпітера, син Тантала і Дюни. Одружився з Гіп-подамією, перемігши у змаганні на колісницях її батька Еномая, володаря Піси, й тим самим уникнувши загибелі: переможених женихів Еномай вбивав.

29— Аталанта — аркадська красуня, мисливиця Хто хотів її руки, мусив змагатися з нею в бігу; переможеного вона пронизувала списом. Меланіон (Гіппомен) випередив її хитрістю: красуня забарилася, піднімаючи золоті яблука, що їх кинув Меланіон.

66. Претор — римський урядовець; окрім судочинства, також мав організовувати видовища

Елегія 3

17. Кефея дочка — Андромеда. Її мати (Кассіопея) похвалялася, що донька вродливіша від усіх нереїд; розгніваний Посейдон наказав прикувати Андромеду до скелі і віддати на поталу морському чудовиську. Визволив жертву Персей.

37-40. Семела — дочка фіванського володаря Кадма, коханка Юпітера. Ревнива Юнона порадила Семелі вблагати Юпітера, щоб той з'явився перед нею в усій своїй величі. Смертна Семела згоріла перед лицем Громовержця. Свого сина, Вакха, якого ще не народила Семела, Юпітер доносив у власному стегні.

Елегія 4

22. Юпітер, за переказом, проникнув до Данаї у вигляді золотого дощу, після чого вона народила Персея

Елегія 6

13— НашадокДаная — Персей. Йдеться про його перемогу над горгоною Медусою.

16. Церерин засів. — Церера подарувала своєму вихованцеві Тріп-толеми зерно пшениці та запряжену драконами колісницю, щоб той навчив людей хліборобства.

25-53— Інах та інші названі тут постаті — річкові боги, які закохались у німф і смертних жінок Про боротьбу Ахелоя з Гераклом йдеться в "Метаморфозах" (ГХ, 1-97). Ідейський Лаомедонт — троянський володар, від якого походив Еней, батько Ілії

[277]

Елегія 7

13. Цикута — отрута з соку однойменної рослини (цикута, болиголов).

41. Нестор — володар Пілосу, найстарший серед греків під Троєю.

б 1-62. Фемій — співець, про якого розповідається в "Одіссей" (І, 154, 337 та ін.). Тамір — фракійський співець, що вступив у змагання з Музами; перемігши, Музи покарали його сліпотю.

79. Вовну., прокопала... — Йдеться про т. зв. симпатичну магію: чаклунка проколювала "ляльку" — вовняну подоби того, кому хотіла завшкодити.

Елегія 8

9. Доробившись., статку... — Тобто необхідного майна, щоб домогтися вершницького стану.

15. Золотий перстень на лівій руці — знак вершника. 30. Ставиш дощем золотим. — Йдеться про Данаю.

35. Сатурн — батько Юпітера, міфічний володар Італії (у греків — Кронос); за його часів на землі нібито був "золотий вік".

51-52. Квірін — староіталійське божество; згодом ототожнювався з родоначальником

римлян Марсом. Далі — божества, що первісно були смертними. Алкід — Геракл

Елегія 9

Елегію написано на смерть Альбія Тібулла, що помер у 19 р. до н. є. Існує також переклад М. Зерова (фрагмент, 1-42).

4— В лад із журбою... — Елегія ("жалобна пісня") спочатку була пов'язана з похоронним оплакуванням.

13— Брата Енея ховали... — Син Венери Амур (Ерос) доводився Енеєві братом. Юп — син Енея

16. Юнак — улюбленець Венери Адоніс.

48. У феакійсьм краю. — В одній із елегій (I, 3) Тібулл згадує, що під час подорожі до Азії захворів на острові Керкірі, що його ототожнювали з островом міфічних феаків.

62. Кальв Гай Ліціній (82-47 до н. є.) — приятель Катулла, оратор і поет.

64— Не щадив крові... — Поет Корнелій Галл, потрапивши в неласку до Августа, змушений був накласти на себе руки.

Елегія 10

9— Дуб., перший оракул... — У Додоні (Епір) був присвячений Юпітерові дуб; прислухаючись до шелесту листя, жінки-жриці тут виголошували свої віщування

278

19. На Криті ж не все — побрехеньки.. — У Греції критян мали за брехунів.

25— Іасій — критський бог, опікун хліборобів.

39— їда — тут гора на Криті; інша їда — біля Трої

41. Мінос — син Юпітера і Європи, відомий своєю справедливістю міфічний володар Кноса на Криті; після смерті став суддею в підземному царстві.

45. Дочку віднайшла... — Прозерпіну, доньку Церери, викрав Аїд (Плутон).

Елегія 12

15. Мова йде про героїчну тематику, протилежністю до якої є грайлива любовна поезія.

21-22. Овідій зводить тут в одну постать двох Скілл. доньку ме-гарського володаря Ніса ("Метаморфози", VIII, 1-151) і морську потвору, що жила біля протоки між Італією та Сіцилією ("Метаморфози", XIII, 705-968; XIV, 1-74).

25-40. Тітій — міфічний велетень; за зневагу богині Латони був приречений на вічні муки в підземному царстві. Пес — Кербер (Цербер). Енкелад — один із титанів. Діви — сирени, морські істоти у вигляді напівжінок, напівптахів. Еола вітри... — Повелитель вітрів Еол дав Одиссеєві мішок з вітрами ("Одіссея", X, 19 і наст.). Ніоба — донька Тантала; втративши своїх дітей, з горя обернулась на камінь. Діва — німфа Каллісто, яку Артеміда обернула на ведмедицю. Пташка Кек-ропова — Прокна (див. прим до "Л." II, VI, 7). Зуби дракона... — Йдеться про Кадма, міфічного засновника Фів; перемігши дракона, він засіяв його зубами поле. Воїни, що зросли з того посіву, почали битися між собою. Живими залишилося п'ятеро; вони й допомогли Кадмові заснувати Фіви. Вогнедишні бики. — Йдеться про похід аргонавтів за золотим руном. Ясон, за наказом володаря Колхіди Еета, повинен був зорати поле мідними биками, які вивергали з пащі полум'я Сестри — Геліади, що оплакували свого брата Фаетона ("Метаморфози", II, 1—366). Кораблі Енея, що їх підпалив Турн, велінням богів були перетворені на морських німф. Атрееві страви. — Йдеться про володаря Мікен Атрея, що вбив дітей свого брата Фіеста і пригостив його їхнім м'ясом; від того злочину сонце пішло зворотним шляхом. Рушили скелі... — Йдеться про Орфея, що співом і грою на лірі зрушував скелі й дерева.

Елегія 13

1-2. Фаліски — італійське плем'я, яке населяло Етрурію; М. Фурій Камглл, римський полководець, у 396 р. до н. є. здобув етруське місто

Вейї

33— Галез — супутник Агамемнона.

[279]

Елегія 15

I. Пристрастей мати — Венера.

10. Коли Рим налякався... — Йдеться про союзницьку війну (91-88 до н. є.).

15-17. Амагусія — Венера.